

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra praktické teologie

Diplomová práce

Dítě jako dobrý „job“, nebo spíše zátěž pro rodinu?

Vedoucí práce: RSDr. Ján Mišovič, CSc.

Autor práce: Bc. Petra Vebrová

Studijní obor: Etika v sociální práci

Ročník: III.

2011

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce.

Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č.111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

28.3.2011

.....

Bc. Petra Vebrová

Děkuji vedoucímu diplomové práce RSDr. Jánu Mišovičovi, CSc. za cenné rady,
připomínky a metodické vedení práce

Dále děkuji Mgr. Martině Pavelkové za konzultaci při psaní mé diplomové práce

OBSAH

ÚVOD.....	6
1 Rodina v průběhu dějin.....	8
1.1 Vymezení pojmu rodina a rodičovství.....	8
1.2 Rodina ve starém Řecku a Římě.....	9
1.2.1 Křesťanská manželská doktrína.....	10
1.3 Středověká rodina.....	11
1.4 Novověká rodina.....	13
1.5 Moderní rodina.....	14
1.6 Postmoderní rodina.....	15
1.6.1 Současná česká rodina.....	17
2 Formy rodinného soužití.....	19
2.1 Manželství.....	19
2.1.1 Manželství z pohledu Křesťanství.....	20
2.2 Nesezdaná soužití.....	21
2.3 Neúplné rodiny.....	22
2.4 Soužití lidí stejného pohlaví.....	22
3 Sociální politika.....	24
3.1 Charakteristika sociální politiky.....	25
3.2 Principy sociální politiky.....	25
3.3 Sociální stát.....	27
3.4 Sociální zabezpečení v České republice.....	28
3.4.1 Systém sociálního zabezpečení České republiky.....	29
3.5 Rodinná politika.....	30
3.5.1 Typologie rodinné politiky.....	31
3.5.2 Charakteristika rodinné politiky.....	32
3.5.3 Vývoj rodinné politiky České republiky.....	33
3.5.4 Cíle rodinné politiky České republiky.....	34
3.5.5 Socioekonomická situace českých rodin.....	35
3.5.5.1 Oblast bydlení.....	36
3.5.5.2 Slučitelnost rodičovské a profesní role.....	37

3.5.5.3 Náklady spojené s péčí o dítě	38
4 Sociální vyloučení a dopad na podobu rodiny.....	41
4.1 Problematika sociálního vyloučení.....	41
4.2 Životní strategie rodin sociálně vyloučených	43
5 Hodnoty a pozice dětí v hodnotové orientaci české společnosti.....	48
5.1 Pojem hodnota	48
5.1.1 Pojetí hodnot.....	50
5.1.2 Klasifikace hodnot	51
5.1.3 Hierarchie hodnot	52
5.1.4 Hodnotová orientace	53
5.2 Hodnoty české společnosti.....	54
5.3 Hodnoty ve vztahu k dětem	55
6 Odpovědnost ve vztahu k rodičovství	57
6.1 K pojmu odpovědnost.....	57
6.2 Odpovědnost a rodičovství	58
6.3 Odpovědnost při plánování rodičovství.....	60
Praktická část.....	61
1 Cíl výzkumu.....	61
1.2 Výzkumné okruhy.....	61
2 Charakteristika výzkumného souboru	62
2.1 Technika sběru dat a metodika	62
3 Přehled kasuistik.....	63
3.1 Kasuistika č. 1	63
3.2 Kasuistika č. 2.....	65
3.3 Kasuistika č. 3.....	66
3.4 Kasuistika č. 4.....	67
3.5 Kasuistika č. 5.....	69
4 Diskuse.....	71
ZÁVĚR	75
SEZNAM LITERATURY	77
ABSTRAKT	83
ABSTRACT.....	84

ÚVOD

Pro svou diplomovou práci jsem si vybrala téma týkající se otázky rozporu v současné české společnosti při plánování potomků. Zvláště v období plánování a rozvažování k učinění kroku k tomu pořídit si dítě vyplývají na povrch dva základní pohledy: 1) dítě je určitou zátěží či omezujícím faktorem a na jeho příchod se je třeba řádně připravit a zvažovat, zda bude mít vytvořené vhodné podmínky i vzhledem k tomu že situace na poli sociální politiky pro ně není vnímána jako příznivá. 2) dítě je (mimo jiné) vnímáno, vzhledem k nastavení sociální politiky, jako možný zdroj příjmů pro rodinu. Děti tedy přicházejí, jak „život plyne“, bez rozmyšlení toho, zda jsou vytvořeny vhodné podmínky, protože se případně „někdo“ jiný „nějak“ postará. Ačkoliv nelze říci, že by právě tato životní strategie byla většinovým jevem, není nezanedbatelná. Zatímco jedni uvažují, zda a jak své dítě uživí, zda již vytvořili vhodné podmínky a pociťují zodpovědnost, druzí tuto zodpovědnost, pravděpodobně z povahy sobě vlastní, přesouvají – v našich podmínkách – na stát. Jistě se lze shodnout, že stát by měl vytvořit vhodné podmínky pro své obyvatele tak, aby mohli důstojně uskutečňovat své potřeby – mezi které řadím i budování rodiny. Vzhledem k poklesu porodnosti a stárnutí populace by měla být otázka podpory rodin dokonce v jeho ústředním zájmu. Měla by nám být ponechána určitá míra svobody (při utváření rodin), s tou je však úzce spojena i zodpovědnost za to, co činíme, v tomto případě jak velkou rodinu v průběhu života vytvoříme, jak se o ni postaráme a zajistíme, aby splňovala své funkce. Oba pohledy nevyklučují přínos dětí rodinám v oblasti citové aj.

Výběr tématu je také do značné míry ovlivněn povoláním, které vykonávám. Pracuji jako sociální pracovníce a mou cílovou skupinou jsou lidé bez domova, rodiny ohrožené sociálním vyloučením. Setkávám se tak s otázkou (ne)plánování při tvorbě rodiny prakticky každý den. I v obecném povědomí společnosti je zakořeněna myšlenka, že jen pro rodiny sociálně vyloučené je vhodné (a výhodné) v dnešní době mít (velkou) rodinu.

Přesto jsou však v naší společnosti vícedětné rodiny, které ze státní podpory profitují jen minimálně. Lze tedy předpokládat, že nejen opatření rodinné politiky, ale i např. hodnotová orientace rodičů může mít velký vliv na plánování rodiny.

Cílem této práce je popsat současnou situaci na poli sociální politiky ve vztahu k rodinám, zda je rození dětí podporováno, nebo je to spíše deklarovaná myšlenka, která se však nezakládá na pravdě, popř. pro koho je současný stav výhodný. Práce by měla

dále odpovědět na otázku, proč může být pro některé rodiče rození dětí výhodné, pro druhé naopak předmětem nesnadného rozhodování. Dále chci danou problematiku rozšířit o etický rozměr.

Práce má část teoretickou a praktickou. Teoretická část nejprve pojednává o rodině v průběhu dějin, což pomůže udělat si celkový obrázek o vývoji a přístupu v plánování rodiny, jaké bylo tehdejší společenské klima. V další kapitole jsou shrnuty současné formy rodinného soužití, ve kterých se děti (ne)rodí. Následuje kapitola o sociální politice. Uvádí, jaká je současná situace na poli rodinné politiky, jaké jsou její možnosti a nedostatky, jaký je u nás systém podpory rodin. Ve čtvrté kapitole se zabývám již zmíněným sociálním vyloučením a životními strategiemi rodin takto ohrožených. Další kapitoly jsou již zaměřeny eticky. Zabývají se hodnotami ve společnosti a zvláště ve vztahu k dětem a odpovědností spjatou s rodičovstvím.

Praktickou část tvoří kazuistiky pěti modelových rodin, které byly tvořeny jak na základě mého kontaktu s rodinami, tak zpracováním hloubkových rozhovorů. Tuto část jsem tvořila pro dokreslení dané problematiky. Konkrétní vyjádření rodin k tématu vnímám jako přínosné, může nabídnout další myšlenky, nebo potvrdit ty, které jsou uváděny v teoretické části. Tato kapitola je pak shrnuta v závěrečné diskusi.

Při zpracování práce jsem čerpala z aktuálních zdrojů týkajících se zvláště sociologie rodiny, jedním z podstatných zdrojů je pak například kniha I. Možného – Rodina a společnost.

1 Rodina v průběhu dějin

Na následujících stranách můžeme sledovat proměny rodiny v průběhu staletí, úlohy státu, přístupu k jejímu plánování – které se různými způsoby objevuje v různých kulturách po staletí. Dostaneme se až k rodině současné, jejíž stav je některými označován za kritický, můžeme se jen domnívat, zda se k jejímu zlepšení necháme inspirovat některými aspekty minulosti.

1.1 Vymezení pojmu rodina a rodičovství

Rodina může označovat jak společně žijící skupinu lidí, z nichž ne všichni nutně musí být příbuzní, tak i skupinu příbuzných, kteří však nemusí být bezpodmínečně v blízké interakci.¹

„V tradičnějším pojetí se pod tímto pojmem rozumí skupina lidí spojená pouty pokrevního příbuzenství nebo právních svazků (sňatek, adopce).“² V širším pojetí se za rodinu začíná považovat i skupina lidí, která se jako rodina deklaruje, a to v rámci vzájemných vztahů náklonnosti.³

Ačkoliv je pojem rodina v mnoha vědách velmi frekventovaným termínem, těžko se lze shodnout na jednoznačné definici. Obvykle je chápána jako sociální skupina centrována kolem osoby, tvořená jedinci, se kterými je tato osoba v nejbližších vztazích – na základě příbuzenských, rezidenčních a emočních vztahů, dále pak na základě vzájemné závislosti.⁴

Nukleární rodina je dvougenerační, rozšířená zahrnuje i další generace. Jako orientační rodinu označujeme tu, do které se narodíme. Prokreační rodinu pak člověk vytváří sám buď sňatkem, nebo tím, že má potomky.

Rodina se v průběhu času stala závislejší na státu, přesto však zajišťuje (nebo by měla) několik základních funkcí.⁵ Těmi jsou zvláště výchova, uspokojení citových potřeb, biologicko-reprodukční funkce. Dále je rodina místem přerozdělování

---

¹ Srov. SKUPNIK, J. *Antropologie příbuzenství*, s. 287.

² MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*, s. 168.

³ Srov. tamtéž, s. 187.

⁴ Srov. SKUPNIK, J. *Antropologie příbuzenství*, s. 287.

⁵ Srov. MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*, s. 187.

ekonomických hodnot, místem konzumu a rekreace, dává příležitost k uplatnění trvalých hodnot.⁶

Pro dítě je rodina místem k vytvoření základní důvěry v život, místem, kde zakoušejí lásku, seznamují se s hodnotami, formuje jeho budoucí vztah ke světu.⁷

Rodičovství je považováno od narození prvního dítěte za organizační princip životního cyklu rodiny. Je to nejvýznamnější přechod v rodinném cyklu. „Je to zároveň patrně nejvýznamnější přechod v našem životaběhu, a to, že máme anebo mohli bychom mít rozhodnutí o něm ve svých rukou, nečiní ho lehčím, spíše naopak.“⁸

Přechod k rodičovství je přechodem zlomovým, nerevokovatelným, dochází k němu pod určitým kulturním tlakem a nemusí být vždy plánovaný.⁹

1.2 Rodina ve starém Řecku a Římě

Již v Antice probíhala jakási pravidelná sčítání lidu, tzv. census, která byla velmi důkladná a data z nich získaná nám mohla dát přesnější představu o tehdejší společnosti, nicméně se dochovaly pouze zlomky z těchto dokumentů.¹⁰

Antická civilizace byla již civilizací městskou, existující moc má k dispozici omezené zdroje a není schopna ještě systematicky kontrolovat celé území.¹¹

Tehdejší společnost je do velké míry charakterizována přítomností otroků. Pracovní síla tak byla získávána válkami a obchodem s otroky. To se odrazilo i na potřebě zajištění pracovní síly rozením dětí. Otroci zpravidla nemohli uzavírat sňatky a mít rodinu, na druhé straně svobodní občané neměli potřebu zajistit si budoucnost plozením dětí.¹²

„Starověké Řecko dosahovalo svého populačního vrcholu zřejmě v 5. tisíciletí př. n. l., kdy mělo asi 2 miliony obyvatel.“¹³ To bylo na tehdejší poměry v zemědělství,

⁶ Srov. MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*, s. 23-24.

⁷ Srov. NĚMECKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE 1995. *Život z víry*, s. 172.

⁸ MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*, s. 148.

⁹ Srov. tamtéž, s. 149-151.

¹⁰ Srov. MAUR, P., STLOUKAL, M., HORSKÁ, P. *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*, s. 39.

¹¹ Srov. KELLER, J. *Úvod do sociologie*, s. 172.

¹² Srov. MAUR, P., STLOUKAL, M., HORSKÁ, P. *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*, s. 38.

¹³ Tamtéž, str. 41.

dopravě, řemeslu a obchodu vysoké číslo. Objevuje se otázka, zda je vůbec tehdejší populace schopna se uživit.

Za rodinu tehdy byli považováni všichni, kdo žili ve společné domácnosti, nejen ti, co byli spojeni příbuzenskými svazky.¹⁴

Manželství v tehdejší Řecku bylo monogamní, ale rozlučitelné, zvláště ze strany muže, sexuální styk mimo něj byl běžný a tolerovaný. Účelem manželství bylo hlavně zajistit si zákonného dědice na stáří. Velký počet dětí byl považován spíše za neštěstí, než naopak. Proto byla praktikována prevence početí, která však byla na takové úrovni (amulety, nápoje), že nemohla být účinná. Běžně tak byla odkládána nemluvňata. Tehdejší doba byla pro růst obyvatelstva spíše nepříznivá. Lidé se tehdy nechtěli ženit, ti, co ženatí byli, nechtěli mít mnoho dětí.

V Římě je populační vývoj více předmětem zákonodárců (stanoven minimální věk sňatku apod.). Ve společnosti se projevil fakt, že odkládání novorozenců se týkalo zvláště těch ženského pohlaví, poměr mužů a žen byl značně nerovný. Zákonné normy měly propopulační charakter.¹⁵ „Augustinovy zákony nutily prostřednictvím daní a ztráty dědického nároku všechny dospělé, aby vstupovali do manželství a měli předepsaný minimální počet dětí.“¹⁶ Augustus se snažil podporovat hodnoty jako rodičovskou lásku a lásku dětí k rodičům, nicméně veškeré jeho zásahy neměly ve společnosti velkého úspěchu.¹⁷ Postupně se tato opatření zmírňovala, velkým přínosem byl zákaz zabít dítěte otcem. Dějiny ukázaly, že tato opatření nevedla k růstu, ale postupnému úpadku tehdejší civilizace.¹⁸

1.2.1 Křesťanská manželská doktrína

Tou se zde zabýváme proto, že velkou měrou zasahovala do populačního vývoje a spoluurčovala jeho výsledky. Křesťanská doktrína na jedné straně oslavovala pohlavní zdrženlivost, panictví na druhé je vyvažována pojetím manželství jako nerozlučitelného svazku muže a ženy, jehož smyslem je plazení dětí. Přesto však nemůže být

---

¹⁴ Srov. MOŽNÝ, I., *Kapitoly ze sociologie rodiny*, str. 5.

¹⁵ Srov. MAUR, P., STLOUKAL, M., HORSKÁ, P. *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*, s. 41-47.

¹⁶ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*, s. 18.

¹⁷ Tamtéž, s. 18.

¹⁸ Srov. MAUR, P., STLOUKAL, M., HORSKÁ, P. *Dětství, rodina stáří v dějinách Evropy*, s. 51.

uskutečněno bez hříchu.¹⁹ Dále odsuzovala antikoncepci, potraty, zabíjení nemluvňat. Objevují se zde myšlenky jasně pronatalitní. Početné potomstvo je již ve Starém zákoně považováno za výraz boží přízně. V Novém zákoně je vysoce hodnoceno panictví, vyžaduje se i zdrženlivost uvnitř manželství.

V období patristiky dochází k určitému spojení antického a křesťanského pojetí. Zpracování křesťanské manželské doktríny bylo dílem sv. Augustina. Manželství je prostředkem k rození a výchově dětí, má posvátný charakter a je nerozlučitelné.²⁰

Touto myšlenkovou koncepcí je ovlivněna společnost na dlouhá staletí.²¹ Ve středověké společnosti je křesťanská ideologie trvale vládnoucí ideologií.²²

1.3 Středověká rodina

Časně středověká rodina byla překvapivě malá, dětí, které zůstaly na živu, bylo asi jen jedno až dvě. Až do 13. století máme jen velmi málo údajů o tehdejší obyvatelstvu.

5. – 8. století bylo obdobím demografického úpadku, způsobené vpádem barbarských kmenů, dále pak epidemií moru. V této těžké době se také setkáváme ve větší míře s infanticidou – odkládáním dětí (především u svobodných matek) – kterou je církev nucena řešit budováním nalezinců.

Od 8. – 10. století nastává období populačního růstu vlivem zdokonalení zemědělské techniky a tím i dostatku potravy pro rostoucí obyvatelstvo.

K největšímu populačnímu rozmachu pak dochází v 11. – 13. století. Projevovala se koncentrace obyvatelstva do měst, která se vyznačovala větším počtem svobodného dospělého obyvatelstva, než na venkově, vyšší úmrtností i nižší porodností. Tyto procesy ovlivňovala tehdejší ekonomika, která, pokud se dařilo, docházelo k populačnímu růstu (pracovní síla, zahušťování osídlení).

Kolem roku 1300 se však tento rozmach zastavil. Obecně se má za to, že to bylo zvláště vlivem epidemie moru, někteří však poukazují na to, že krizové jevy se

---

¹⁹ Srov. AUER, A. K etické diskusi o sexualitě a manželství. *Teologické texty* [online]. Dostupné na WWW: <http://www.teologicketexty.cz/casopis/2001-5/K-eticke-diskusi-o-sexualite-a-manzelstvi.html>

²⁰ Srov. MAUR, P., STLOUKAL, M., HORSKÁ, P. *Dětství, rodina stáří v dějinách Evropy*, s. 54.

²¹ Srov. AUER, A. K etické diskusi o sexualitě a manželství. *Teologické texty* [online]. Dostupné na WWW: <http://www.teologicketexty.cz/casopis/2001-5/K-eticke-diskusi-o-sexualite-a-manzelstvi.html>

²² MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*, s. 20.

projevovaly již dříve (pravděpodobně se vyčerpávaly možnosti tehdejší ekonomiky, předchozí hospodářský a populační růst vytvořil velmi dobré předpoklady pro šíření epidemií a vznik hladomorů). Odhaduje se, že během této doby ubylo asi 1/5 obyvatelstva. Úmrtnost se týkala hlavně dětí. Dalšími důsledky bylo odkládání sňatků do vyššího věku, snížením porodnosti, vyššímu rozpadu manželství apod. Situace se zlepšuje až v 15. století.²³

„Rodina tvořila základní buňku středověké společnosti. Plnila v ní řadu funkcí: zajišťovala reprodukci obyvatelstva, vychovávala děti, vyráběla, konzumovala, spravovala majetek, garantovala vzájemnou pomoc svých členů a jejich obranu navenek.“²⁴ Rodina bydlela pohromadě, žila z výnosů společného hospodářství. Obvyklé bylo, že v jedné domácnosti žilo několik manželských párů. U rodičů žil zvláště ženatý syn, který byl velmi dlouho podroben otcově autoritě. Objevovaly se i sourozenecké domácnosti. Na vesnici bylo těchto domácností více, naopak ve městech žilo více domácností neúplných a domácností jednotlivců. Rodina zpravidla držela při sobě, což bylo výhodné k zaopatření majetku a moci ve městech. Na venkově bylo výhodné mít početnou rodinu z důvodu zajištění si pracovní síly, na kterou jinak nebyly peníze.²⁵ U chudých vrstev ve městech však převažovaly jednoduché domácnosti – nebyl zde ani majetek, ani jiný tlak, který by je přiměl ke změně. Chudí lidé ve městech měli méně dětí (častěji je také odkládali do nalezinců, záměrně omezovali plodnost). Pro bohaté občany měst děti ekonomickou zátěží nebyly.²⁶ Obecně muži přistupovali k založení rodiny tak, že je možné ji založit až tehdy, mají-li dostatek prostředků k zajištění obživy a zázemí. Na venkově se zakládají rodiny časněji – majetek již nějaký mají a pro zajištění chodu usedlosti a pracovní síly bylo vhodné vstoupit do manželství. Ve městech naopak docházelo k pozdním sňatkům zvláště proto, že mladí muži odcházeli do učení, poté hromadili majetek potřebný k založení rodiny.²⁷ Neobvyklý tak nebyl větší věkový rozdíl manželů.

Doménou ženy byla domácnost, děti na ní byly více citově vázány, než na otce. Přesto však byl vztah matek k jejím dětem ovlivněn vysokou úmrtností v prvních letech života dětí. Matky bývaly k těm nejmenším poměrně lhostejné, ty zámožnější dávaly své děti na výchovu kojným.

---

²³ Srov. MAUR, P., STLOUKAL, M., HORSKÁ, P. *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*, s. 143-148.

²⁴ Tamtéž, s. 219.

²⁵ Srov. MAUR, P., STLOUKAL, M., HORSKÁ, P. *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*, s. 219.

²⁶ Srov. MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*, s. 20.

²⁷ Srov. MAUR, P., STLOUKAL, M., HORSKÁ, P. *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*, s. 226.

Od 15. století nastává oživení populačního růstu. Zvětšuje se počet měst, vesnice se znovu osidlují.²⁸

1.4 Novověká rodina

Toto období je charakteristické válkami, ale i vyhasnutím morové nákazy. Naprostá většina dětí se rodí v manželství. I v této době přetrvává názor, že rodinu lze založit až poté, co jsou k tomu vhodné bydlení a dostatek financí. Toto bylo podporováno i zákony, které např. zakazovaly sňatky čeledi v poddanských řádech. Obecně platilo, že v dobrých časech lidé vstupovali do sňatku dříve, v horších dobách později. Dnes už toto pravidlo, zdá se, neplatí.

V jednotlivých částech Evropy se začaly projevovat výraznější rozdíly ve složení rodin. V Anglii měla průměrná domácnost 4,73 % osob. V severní části Francie již docházelo k tomu, že synové se oddělovali od otců a odcházeli po sňatku s manželkou do vlastního bydlení, nebo čekali na uvolněná místa hospodářů. I ve Francii byla v 17. – 18. století nejčastěji rodina tvořena 4 - 5 členy. Toto číslo může být nad očekávání malé.²⁹ Na tento fakt upozorňuje i I. Možný - obecně platný mýtus o velmi početných rodinách v této době, popsany sociologem LePlayem, se nezakládá na pravdě.³⁰ V této době se zvyšuje počet narozených dětí i počet dětí, které jsou odkládány do nalezinců. Proměňuje se i vztah k dětem, zvláště u bohatších vrstev jsou posílány na výchovu na venkov, do internátních škol, dívky do klášterů apod. Zjišťuje se však, že tento způsob počínání není pro řádný vývoj dětí vhodný a objevují se snahy o změnu. Ženám se v této době také otevírá nová dimenze jejich života – možnost vykonávat profesi. Patriarchální rodina se tak začíná pomalu, ale jistě, rozpadat. Do popředí se dostávají otázky rovnoprávnosti žen a mužů.³¹ Ty jsou však po Velké francouzské revoluci na čas umlčeny.

---

²⁸ Srov. MAUR, P., STLOUKAL, M., HORSKÁ, P. *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*, s. 219.

²⁹ Srov. Tamtéž, s. 288-302.

³⁰ Srov. MOŽNÝ, I. *Kapitoly ze sociologie rodiny*, s. 11.

³¹ Srov. MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*, s. 22.

1.5 Moderní rodina

Společnost je charakteristická centralizací moci v rámci národních států. Ty jsou schopny kontrolovat každodenní život svých občanů a jeho intervence mohou pronikat až na úroveň domácností.³²

V průběhu 19. století pracují lidé jak v průmyslu, tak v řemeslu a zemědělství. Počet obyvatelstva rostl právě ruku v ruce s rozvojem průmyslu. Zvláště lidé pracující v průmyslu byli nabádáni k rozumnému zvažování velikosti rodiny. Vícegenerační rodiny se rozpadají, mnoho venkovanů se stěhuje za prací do měst, kde však žijí v nuzných podmínkách. Projevují se sociální nerovnosti. Bohatí, mající strach ze šíření negativních sociálních jevů, zakládají dobročinné spolky pomáhající chudým dělnickým rodinám.³³ Vzhledem ke zlepšení hygienických podmínek, stravy a rozvoji věd strmě stoupala naděje na dožití. Populace tím stárne.³⁴ „Přesto však ještě v polovině 19. století děti bez rodiny a ve veřejné péči společnosti se dvaceti let dožívají sotva z 10 %.“³⁵

Žena se stává stále častěji spoluživitelkou rodiny. Péči o děti přejímají mladší sourozenci. Děti brzy opouštějí rodiny, které jim toho již moc poskytnout nemohou.

Velké změny ve vztahu k reprodukci od minulých období nastávají až v průběhu 1. poloviny 20. století. Městské obyvatelstvo je již stabilizováno.³⁶ „Ve společnosti se objevuje přesvědčení, že člověk má právo určit, kolik dětí chce a může vychovat.“³⁷ Vzdělání žen je důvodem ke zkvalitnění péče o děti a předpokladem plánovaného rodičovství. Projevuje se pokles porodnosti a to nejprve v rodinách vyšších a středních vrstev.³⁸ „Snížení počtu dětí v rodinách se dosahovalo často za cenu provádění kriminálních potratů.“³⁹ Stále méně také platí, že výběr partnera leží v rukou rodičů, aby tak zachovali majetek a postavení rodiny. Rodina přichází o mnoho svých funkcí, které stále častěji přejímají státní instituce.⁴⁰

Situace po 2. světové válce je charakteristická volností při uzavírání i rozvodu manželství, snížením sňatkového věku, rozvojem antikoncepce a plánováním, úbytkem

---

³² Srov. KELLER, J. *Úvod do sociologie*, str. 175.

³³ Srov. MAUR, P., STLOUKAL, M., HORSKÁ, P. *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy* s. 371.

³⁴ Srov. MOŽNÝ, I. *Kapitoly ze sociologie rodiny*, s. 19-20.

³⁵ MAUR, P., STLOUKAL, M., HORSKÁ, P. *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy* s. 359.

³⁶ Srov. Tamtéž, str. 375-385.

³⁷ MAUR, P., STLOUKAL, M., HORSKÁ, P. *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy* s. 397.

³⁸ Srov. MAUR, P., STLOUKAL, M., HORSKÁ, P. *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy* s. 397.

³⁹ Tamtéž, s. 402.

⁴⁰ Srov. MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*, s. 21-22.

narození dětí vyššího pořadí (nejčastěji 2 – 3 děti).⁴¹ Umělé přerušování těhotenství již není kriminalizováno. Ve většině evropských zemí jsou přijímána opatření pomáhající zabezpečit rodiny s dětmi. Zvyšovala se zaměstnanost žen, pro které se rození dětí stává jen časově omezenou kapitolou jejich života.⁴² Modelem se stává nukleární rodina. Velkým problémem se zdá být nestabilita rodiny, jež se promítá do životní úrovně i výchovy dětí. Mezi manžely, ale i ve vztahu k dětem se projevuje pokles odpovědnosti, promítající se do všech oblastí života.⁴³ „Děti, zájem o ně a odpovědnost za ně, se dostaly v kategorii životních hodnot některých lidí až za faktory osobního rozvoje – úspěšnosti, kariéry a hmotného postavení.“⁴⁴

1.6 Postmoderní rodina

Dnes je rodina vnímána jako dílčí jednotka společnosti, její členové tráví mnoho času mimo ni, jsou více ovlivněni hodnotami zvenčí, než těmi rodinnými. Vzhledem k stále většímu zrovnoprávnění v rodině se manželé více podílejí na ekonomickém zajištění i péči o děti.

„Rodiče mají své děti vybavit do života tak, aby byly s to se v něm uplatnit. Přitom je nutné, aby poznaly a pochopily souvislosti života, seznámily se s hodnotami a požadavky, které jsou pro ně orientací a výzvou.“⁴⁵ Velkou část vzdělávací funkce převzal stát. Oblast předávání hodnot a mravního vědomí je však ponechána na samotných rodinách, které s tím mohou mít problémy.⁴⁶

Vývoj sociálního státu v druhé polovině 20. století, který své občany uvolňoval ze závislosti na rodinné solidaritě (tradičních vztazích), se zdá být nyní i vzhledem k většinové zadluženosti, dlouhodobě neudržitelný.⁴⁷

Současná společnost je charakteristická značnou mírou individualizace. Rodina se stává místem k uspokojení, zvláště citových, potřeb těchto individuí.⁴⁸ Na poli trhu,

---

⁴¹ Srov. MAUR, P., STLOUKAL, M., HORSKÁ, P. *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*, s. 403.

⁴² Srov. MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*, str. 23.

⁴³ Srov. MAUR, P., STLOUKAL, M., HORSKÁ, P. *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*, s. 404-411.

⁴⁴ Tamtéž, s. 458.

⁴⁵ Srov. NĚMECKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE 1995. *Život z víry*, s. 171-175.

⁴⁶ Srov. tamtéž, s. 176.

⁴⁷ MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*, s. 233.

⁴⁸ DUDOVÁ, R. VOHLÍDALOVÁ, M. [online]. *Rodina a rodičovství v individualizované společnosti*.

kde si každý snaží zajistit svou ekonomickou existenci, jsou však děti spíše přítěží. Vzhledem k vysoké rozvodovosti a různým formám rodinného soužití se zdá být jádrem rodiny spíše vztah matka – dítě, než vztah rodičovského páru. „Rodičovský vztah je posledním vztahem, který nelze vzít zpět...“⁴⁹ J. Zeman ke vztahu v rámci rodiny uvádí, že člověk se může realizovat právě v tomto celoživotním vztahu, což je přínosnější, než orientace na ostatní méně stabilní vztahy. Inspirovat bychom se pak mohli křesťanským pojetím manželství (a rodiny).⁵⁰ Rodiny se stále častěji odklánějí od modelu dvoudětné rodiny k rodině s jedním dítětem. Zbývá jim tak dostatek prostoru pro trávení volného času i budování kariéry.⁵¹ Výchova dětí v rodině si klade v zásadě dva cíle: prvním cílem je úspěch ve škole, v zaměstnání, druhým cílem je osobní rozvoj dítěte, seberealizace.⁵²

Stále častěji voleným způsobem života mladých lidí bývá samostatná domácnost – tito jedinci jsou označováni za tzv. singles. Obvykle vnímají pocit vnitřní nepřipravenosti pro život v páru (kterému se postupně hůře přizpůsobují), chtějí vyhovět nárokům pracovního trhu a nejprve se finančně zajistit pro případné založení rodiny.⁵³

Vypadá to, že současná společnost rození dětí skutečně nakloněna není. Nelze ovšem říci, že by neměla ráda děti. Naopak, matky do svých dětí vkládají celý svůj život, snaží se jim opatřit to nejlepší. Zvláště matky vzdělané pak mají dlouho pocit, že nejsou ještě natolik zralé, aby mohly svým dětem poskytnout dokonalou péči a své rozhodnutí odkládají. A to i do doby, kdy je na dítě už pozdě. Čím méně se pak rodí dětí, tím jsou pro společnost vzácnější, dostává se jim pak takových oprávnění, že je činí nákladnějšími. A tím si jich může také méně dovolit.⁵⁴

Pro dítě je rodina místem k vytvoření základní důvěry v život, místem, kde zakoušejí lásku, seznamují se s hodnotami, formuje jeho budoucí vztah ke světu.⁵⁵

---

⁴⁹ MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*, s. 236.

⁵⁰ ŠRAJER, J. MUSIL, L. *Etické kontexty sociální práce s rodinou*, s. 45-46.

⁵¹ Srov. RABUŠIC, L., CHROMKOVÁ, B. *Jednodětnost v českých rodinách*, Sociologický časopis, s. 699-717.

⁵² Srov. DUDOVÁ, R. VOHLÍDALOVÁ, M. [online]. *Rodina a rodičovství v individualizované společnosti*. Dostupné na WWW: <http://www.gendersonline.cz/view.php?cislocclanku=2005112901>

⁵³ Srov. TOMÁŠEK, M. *Singles a jejich vztahy*, Sociologický časopis, s. 81-101.

⁵⁴ Srov. MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*, s. 237-238.

⁵⁵ Srov. NĚMECKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE 1995. *Život z víry*, s.

1.6.1 Současná česká rodina

Česká republika prošla po roce 1989 řadou změn. Důsledkem byl posun věku žen při narození prvního dítěte a pokles porodnosti, což nás nyní řadí mezi země s nejnižší porodností.⁵⁶

Dnešní snaha o lepší sociální postavení, dosažení osobního úspěchu a vyšších příjmů rozhodují o způsobu rodinného života. Počet dětí v rodině již není výsledkem přirozeného chování. Důraz kladený na individuální úspěšnost ve společenském postavení posunuje dítě do pozice omezujícího faktoru. To vše může mít vliv na úroveň sňatečnosti a plodnosti nejen v naší společnosti. Pracovní běh si žádá velké nároky (na vzdělání, časovou flexibilitu apod.). Nejistota na pracovním trhu, ať již jde o nalezení, nebo udržení si pracovního místa, může být také omezujícím činitelem pro zakládání rodin. Mezi životními cíli mladých lidí je založení rodiny až na 3. místě. Důležitějšími cíly jsou seberealizace v práci a materiální zabezpečení. Z toho však můžeme také vyčíst, že pro založení rodiny musí být nejdříve vytvořeny vhodné podmínky. To však není něčím novým. Jen dnes trvá patrně déle, než se na tuto situaci mladí lidé připraví.⁵⁷

Česká republika se vyznačuje nízkou úhrnnou plodností, která se v roce 2010 pohybovala na hranici 1,49 dítěte na jednu ženu, nachází se tak pod zachovnou hranicí 2,1 dětí na ženu. Průměrný věk prvorodiček je 27,6 let. České ženy vstupují do manželství v průměru okolo 29 let, muži pak kolem 32 let. V roce 2010 byla také překročena hranice 40 % dětí narozených mimo manželství.⁵⁸ Nejvíce dětí mimo manželství se rodí v severních částech Evropy.⁵⁹

V současné české společnosti tvoří 2/3 společně hospodařících domácností úplné rodiny (páry s dětmi i bez dětí). Jejich podíl se však snižuje a dochází ke zvýšení počtu domácností jednotlivců, což je také způsobeno stárnutím populace. Bezdětných párů v naší populaci je zhruba 8 %. Hlavou neúplných rodin bývá v naprosté většině žena – asi v 70 %. Platí, že ženy mají ve všech profesních skupinách více než o 1/3 nižší příjmy než muži.⁶⁰ „Z hlediska celkových příjmů se rodinné domácnosti s různým

⁵⁶ Srov. BARTOŇOVÁ, D. *Populační vývoj České republiky 1990 – 2002*, s. 39-43.

⁵⁷ Srov. KUČERA, M, FIALOVÁ, L, *Demografické chování obyvatel ČR během přeměny společnosti po roce 1989*, s. 53-54.

⁵⁸ Srov. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, *Pohyb obyvatelstva 2010* [online]. Dostupné na WWW: <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/coby031411.doc>

⁵⁹ Srov. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ, *Národní zpráva o rodině* [online]. Dostupné na WWW: http://www.mpsv.cz/files/clanky/899/zprava_b.pdf

⁶⁰ Srov. ČERMÁKOVÁ, M. a kol. *Proměny současné české rodiny*, s. 39.

počtem dětí od sebe podstatně neliší, v příjmech na spotřební jednotku však tyto rozdíly existují výrazně.⁶¹ Majetkové rozdíly mezi skupinami ve společnosti ještě nejsou příliš výrazné, prohlubující se příjmové rozdíly se ještě nestihly projevit.

Řada domácností má role uspořádány tradičním způsobem, hlavou domácnosti bývá muž. Je to podmíněno jak příjmovými nerovnostmi, tak kulturně vzdělanostními aspekty. Rodinný cyklus české rodiny má několik základních bodů – sňatek, narození dítěte a jeho předškolní věk, školní věk nejmladšího dítěte a odchod dětí z domova. Tento rodinný cyklus má vliv zvláště na pracovní dráhu žen. Za ideální se považuje – spíše však z ekonomického hlediska, nežli pro rodinu - následující model pracovní dráhy žen: před narozením dětí pracovat na plný úvazek, během předškolního věku být v domácnosti, během školní docházky pracovat na částečný úvazek, po odchodu dětí z domova pracovat opět na plný úvazek.⁶²

První výzkumy, které se zabývají rodinami s větším počtem dětí, zjišťují, že je z větší části zakládají příslušníci intelektuální elity (jejich podíl zastoupení ve společnosti je menší, než podíl, který zaujímají v počtu vícedětných rodin). Za jejich prorodinnou orientaci tak platí ztrátou materiálního luxusu, na druhé straně si dopřávají luxus velké rodiny.⁶³

---

⁶¹ Tamtéž, s. 39.

⁶² Srov. ČERMÁKOVÁ, M. a kol. *Proměny současné české rodiny*, s. 43-67.

⁶³ Srov. MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*, s. 238-239.

2 Formy rodinného soužití

Zatímco dříve převážná většina lidí vstupovala do manželství, kde se také rodila naprostá většina dětí, v současné době existuje v tomto ohledu větší variabilita. A také liberálnější přístup celé společnosti. Lze říci, že forma rodinného soužití má vliv na počet narozených dětí.⁶⁴

Na rozhodnutí, jakou formu rodinného soužití zvolit, mají vliv různé faktory. Těmi jsou zejména očekávání od života, postoje a hodnoty jednotlivců i celé společnosti, názory na výchovu dětí apod.⁶⁵

V následující kapitole si rozlišíme 4 typy soužití, do kterých se rodí děti, nebo v nich vyrůstají.

2.1 Manželství

„Manželství je trvalé společenství muže a ženy založené zákonem stanoveným způsobem. Hlavním účelem je založení rodiny a výchova dětí.“⁶⁶ Vzhledem k tomu, že úhrnná rozvodovost se v ČR pohybuje kolem téměř 50 %⁶⁷, lze jen polemizovat o jak trvalé společenství se jedná. Rozvedená manželství trvají v průměru zhruba 12 let.⁶⁸ Nutno podotknout, že děti, jejichž rodiče se rozvedli, se později rozvádějí dvakrát častěji, než děti z úplných rodin.⁶⁹

V totalitním systému vstupovali lidé do manželského svazku velmi brzy, a to i za podmínek, kdy ještě neměli vlastní bydlení. V jedné domácnosti (často ve stísněných podmínkách) tak žili rodiče a jejich děti se svými novými rodinami. Po roce 1989 se tato situace mění. Posouvá se věk mužů i žen vstupujících do manželství i vzhledem k novým možnostem volby. Někteří volí vzdělání, jiní budování kariéry, mají potřebu se nejdříve dostatečně ekonomicky zajistit, než uzavřou sňatek. Nabízejí se

---

⁶⁴ Srov. BARTOŇOVÁ, D. *Populační vývoj České republiky 1990-2002*, s. 19.

⁶⁵ NĚMECKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE 1995. *Život z víry*, s. 172.

⁶⁶ Zákon o rodině, 94/1963Sb.

⁶⁷ Srov. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD [online]. Dostupné na WWW: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>

⁶⁸ Srov. tamtéž

⁶⁹ Srov. PALONCYOVÁ, J. *Změny české rodiny: mladá generace a demografický vývoj* [online]. s. 9.

také nové formy rodinného soužití, které se odrážejí v počtu nově uzavíraných sňatků. Vstup do manželství také pro mnohé znamená určité omezení osobní svobody.⁷⁰

Dnešní mladí lidé se stále častěji přiklání k názoru, že manželství není jedinou správnou formou rodinného soužití, kam se mají rodit děti. Mladí lidé mají za to, že úprava majetkových vztahů a finanční jistota nepatří mezi hlavní výhody manželství. Nejdůležitějším důvodem k vstupu do manželství je silný citový vztah. Manželství je však stále většinově volenou formou rodinného soužití, ¾ mladých lidí by rádo žila v manželství, ve kterém se ještě stále rodí nejvíce dětí.⁷¹ „V roce 2005 se počet dětí narozených v manželství pohyboval na 68 %.“⁷²

2.1.1 Manželství z pohledu Křesťanství

„Důvěrné společenství života a manželské lásky, které Stvořitel založil a vybavil vlastními zákonitostmi, se uskutečňuje manželskou smlouvou neboli neodvolatelným osobním souhlasem.“⁷³

Manželství je uzavíráno za účelem plození a výchovy dětí. Děti jsou nejvzácnějším darem tohoto svazku.⁷⁴ „Instituce manželství a rodiny vytvářejí podmínky nezbytné pro plození a výchovu dětí. Vytvářejí nutný základ pro manželskou lásku a její plod: dítě. Proto jsou pohlavní vztahy dovoleny jen v rámci manželského svazku.“⁷⁵ Přesto je dovoleno, shodnou-li se oba partneři a jsou-li k tomu podstatné důvody, aby děti neměli.

Dalším podstatným účelem manželství je vzájemná pomoc a doplňování v lásce. A to nejen v časech dobrých, ale i v utrpení a bolesti. A to i tehdy, když se to již nezdá smysluplné.

---

⁷⁰ Srov. FIALOVÁ, L. *Ke změnám sňatkového chování* [online]. Dostupné na WWW: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=232

⁷¹ Srov. PALONCYOVÁ, J. *Změny české rodiny: mladá generace a demografický vývoj*, s. 8.

⁷² ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, *Porodnost a plodnost 2001-2005* [online]. Dostupné na WWW: [http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/t/360034A5ED/\\$File/400806a1.pdf](http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/t/360034A5ED/$File/400806a1.pdf)

⁷³ 2. vatikánský koncil, *Gaudium et spes* [online]. 48, dostupné na WWW: http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19651207_gaudium-et-spes_cs.html

⁷⁴ Srov. PESCHKE, K. H. *Křesťanská etika*, s. 416.

⁷⁵ Tamtéž, s. 417.

Třetím uváděným účelem manželství je utišení sexuální žádosti, kdy jsou, mimo to, ještě zajištěny emocionální a materiální podmínky vzájemného doplňování a pomoci.⁷⁶

Náboženská výchova by měla být hlavně v rukou rodičů. Křesťanská víra klade důraz na mezigenerační solidaritu uvnitř rodin.⁷⁷

2.2 Nesezdaná soužití

Dalšími pojmy, kterými se označuje nesezdané soužití jsou kohabitanace či faktická manželství.⁷⁸ Nejedná se jen o soužití svobodných párů (muži 43 %, ženy 36,4 %), ale do této skupiny se zahrnují i páry ovdovělé, nebo rozvedené.⁷⁹

V 80. letech žila před uzavřením sňatku ve společné domácnosti 1/3 párů. Toto období však obvykle netrvalo déle než rok.⁸⁰ To se se současnou situací nedá srovnat. „Podíl dětí narozených mimo manželství se v roce 2005 pohyboval okolo 32 %.“⁸¹ Vliv na to má vzdělání a tím ruku v ruce i sociální postavení matky. 70 % dětí narozených mimo manželství se rodí matkám se základním vzděláním.⁸² Většina lidí si myslí, že je vhodné, aby spolu lidé žili, ještě před uzavřením sňatku.⁸³ Nesezdané soužití, ve kterém se narodí dítě, obvykle končí manželstvím.

„Na rozdíl od manželství jsou nesezdaná soužití méně stabilní formou partnerského soužití.“⁸⁴ Lidé, žijící v tomto svazku mají pocit větší rovnosti mezi partnery, pozitivně také vnímají možnost snadnějšího rozchodu.⁸⁵

---

⁷⁶ Srov. PESCHKE, K.H. *Křesťanská etika*, s. 417-419.

⁷⁷ Srov. 2. vatikánský koncil, GS 48 [online]. Dostupné na WWW: http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat_ii_const_19651207_gaudium-et-spes_cs.html

⁷⁸ Srov. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ [online]. *Národní zpráva o rodině*, Dostupné na WWW: http://www.mpsv.cz/files/clanky/899/zprava_b.pdf

⁷⁹ Srov. ČERNÁ, K. *Nesezdaná soužití v ČR podle výsledků SLDB [online]*. Dostupné na WWW: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=65

⁸⁰ Srov. MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*, s. 257.

⁸¹ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, *Porodnost a plodnost 2001-2005 [online]*. Dostupné na WWW: [http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/t/360034A5ED/\\$File/400806a1.pdf](http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/t/360034A5ED/$File/400806a1.pdf)

⁸² Srov. MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*, s. 264-265.

⁸³ Srov. CHALOUPKOVÁ, J. *Jaké jsou postoje české společnosti k rodičovství mimo manželství [online]*. Dostupné na WWW: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=296&lst=111>

⁸⁴ CHALOUPKOVÁ, J. *Nárůst mimomanželské plodnosti=nárůst nesezdaných soužití? [online]*. Dostupné na WWW: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=257&lst=119>

⁸⁵ Srov. CHALOUPKOVÁ, J. *Jaké jsou postoje české společnosti k rodičovství mimo manželství [online]*. Dostupné na WWW: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=296&lst=111>

„Podle norem platných v církvi tyto svazky nelze schvalovat.“⁸⁶ Kromě předmanželského pohlavního styku jsou dalšími důvody to, že na sebe partneři nekladou naprosté nároky, neposkytují bezpečný domov a ohrožení větším počtem nechtěného otěhotnění a případných potratů.⁸⁷

2.3 Neúplné rodiny

Za neúplné rodiny jsou označovány takové, kde stojí v jejím čele pouze jeden z rodičů (nejčastěji žena). Tyto domácnosti vznikají buď rozvodem, narozením dítěte osamělé matce, nebo úmrtím jednoho z rodičů.⁸⁸

Lidé jsou stále více tolerantnější k osamělým matkám a mají za to, že dítě může být stejně dobře vychováno jednotlivcem, jako oběma rodiči. Přesto však, zvláště rozvedené ženy, pocítují určitý negativní postoj k jejich situaci. Jsou označovány za málo zodpovědné, parazitující na sociálním systému. Na svou obranu uvádějí, že ne vždy se jedná o otázku volby, ale životní nutnost. Současně si však také uvědomují, že jejich stav není ideální.⁸⁹

2.4 Soužití lidí stejného pohlaví

Od roku 2006 je u nás možné uzavřít registrované partnerství osob stejného pohlaví.⁹⁰ Tito partneři mají např. vzájemnou vyživovací povinnost, rozsahem práv a povinností existujících v manželství se však srovnávat nemohou.

Mladí lidé jsou vysoce tolerantní k této formě soužití, 30 % z nich souhlasí s tím, aby mohli adoptovat a vychovávat děti. Více než 1/3 se však kloní k názoru, že by jejich soužití mělo mít spíše podobu kohabitace.⁹¹

---

⁸⁶ PESCHKE, K.H. *Křesťanská etika* s. 396.

⁸⁷ Srov. tamtéž, s. 395-396.

⁸⁸ Srov. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ, *Národní zpráva o rodině* [online]. Dostupné na WWW: http://www.mpsv.cz/files/clanky/899/zprava_b.pdf

⁸⁹ Srov. DUDOVÁ, R. *Být hlavou „neúplné“ rodiny*, [online]. Dostupné na WWW: <http://www.soc.cas.cz/info/cz/25052/Byt-hlavou-neuplne-rodiny.html>

⁹⁰ Srov. Zákon č. 115/2006 Sb. o registrovaném partnerství [online]. Dostupné na WWW: <http://www.glpartnerstvi.cz/zakon-o-registrovanem-partnerstvi/zakon-115/2006-sb.-o-registrovanem-partnerstvi.html>

⁹¹ Srov. PALONCYOVÁ, J. *Změny české rodiny: mladá generace a demografický vývoj*, s. 8-9.

O možné výchově dětí v tomto typu rodinného soužití se vedou četné debaty. Jedni argumentují tím, že registrované partnerství ohrožuje tradiční rodinu, druzí tím, že není rozdíl, zda dítě vychovává jednotlivec, či partneři stejného pohlaví. Vzhledem k otevřenosti současné společnosti k alternativním formám soužití je, dle mého názoru, jen otázkou času, kdy bude adopce těchto párů zcela běžná.

3 Sociální politika

Lidé vždy inklinovali k určitému způsobu spolužití s ostatními za účelem jejich lepšího a snazšího života. Vzájemná existence lidí prošla v dějinách značným vývojem.

„Člověk je tvor společenský. Je odkázán na společnost. Jeho život se může zdařit jen tehdy, jestliže spolupracuje s druhými. Proto je nutné, aby se lidé přes malá uskupení sloučili do větších celků. Nejvyšší a konečnou formou společenství je společenství politické. Jeho úkolem a cílem je zajišťovat správné fungování a strukturu společenského života a vytvářet předpoklady pro rozvoj všech občanů, tzn. zajistit obecné blaho.“⁹² Přímo k člověku je nejvíce vztažena právě sociální politika.

Pod pojmem sociální politika si lze představit „soustavné a cílevědomé úsilí jednotlivých sociálních subjektů o změnu nebo o udržení a fungování sociálního systému.“⁹³ Vyvíjela se v průběhu 20. století, kdy se pokoušela reagovat na problémy vznikajícími mezi dvěma světovými válkami (nezaměstnanost, zdravotní stav obyvatelstva...). Později se sociální politika snažila vytvořit koncepci tzv. sociálního státu. V současné době se však zdá tato myšlenka překonána a do jednání vstupují nové alternativy pohledu na „ideální sociální politiku“.⁹⁴

Sociální politika přesně vymezuje skupiny osob, které jsou nejvíce ohroženy sociálními událostmi a také formu podpory, která jim je v těchto událostech poskytována. Tyto situace by měly být společností uznané jako hodné podpory všech občanů.

Specifickou oblastí sociální politiky je politika rodinná. V první kapitole bylo nastíněno, že rodina prošla v průběhu dějin značnými změnami, přinášejícími v různých dobách různé problémy. Pokusy o eliminaci těchto problémů mohly být zřejmé již v minulosti. Ze strany státu se tak však děje ve velké míře a přímo až v průběhu 20. století. Vývoj státu měl značný vliv na proměnu vztahů uvnitř rodin.

---

⁹² NĚMECKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE 1995. *Život z víry*, s. 182.

⁹³ MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*, s. 211.

⁹⁴ Tamtéž, s. 211.

3.1 Charakteristika sociální politiky

„Obecně lze říci, že jde o politiku, která se primárně orientuje k člověku, k rozvoji a kultivaci jeho životních podmínek, dispozic, k rozvoji jeho osobnosti a kvality života.“⁹⁵ Působí na hodnotové orientace lidí, názory, chování, postoje apod., je tak politikou s výraznou axiologickou orientací. Také sociální politika sama vychází z určitých hodnot a ideologií. V naší kultuře to bylo zvláště křesťanství, co určovalo hodnoty a vztahy k ostatním lidem.

Sociální politiku můžeme rozlišit na aktivní a pasivní. První z uvedených se pokouší ovlivňovat příčiny sociálních problémů, druhá pouze zmírňuje jejich následky. Na sociální politiku lze také nahlížet buď jako na praktickou aktivitu, nebo jako na vědní disciplínu, která se zabývá systematickým zkoumáním nerovností a zároveň se věnuje politickým procesům, které tyto nerovnosti ovlivňují.⁹⁶

„Základním cílem sociální politiky musí být vytvoření lidsky důstojných podmínek života a zajištění rovných příležitostí všem.“⁹⁷ Rovnými příležitostmi se myslí zvláště rovný přístup ke vzdělání, zdravotní péči, pracovním příležitostem apod. a garantovat dostatečný minimální příjem.⁹⁸

3.2 Principy sociální politiky

Sociální politika je postavena na určitých myšlenkových koncepcích, které jsou jí vlastní a které se v ní také zřetelně promítají. „Pro volbu a interpretaci těchto základních principů, myšlenkových postupů, má samozřejmě význam obecné filosofické myšlení a tzv. sociálněpolitické doktríny.“⁹⁹ Můžeme uvést v zásadě 3 takové modely:

- Liberalismus – podstatná je osobní svoboda a individuální odpovědnost jedince, sociální blahobyt je závislý na něm samém. Nepodporuje solidaritu a redistribuční procesy, které vedou k útlumu ekonomických aktivit.

---

⁹⁵ KREBS, V. a kol., *Sociální politika*, s. 11.

⁹⁶ Srov. POTUČEK, M. *Sociální politika*, s. 33-41.

⁹⁷ KREBS, V. a kol., *Sociální politika*, s. 27.

⁹⁸ Srov. tamtéž, s. 27.

⁹⁹ KREBS, V. a kol., *Sociální politika*, s. 18.

- Křesťanské sociální učení – za sociální situaci nemůže pouze jedinec sám, ale i společenský systém. Připouští nerovnost, zdůrazňuje však význam sociálních transferů a apeluje na solidaritu bohatých s chudými.
- Demokratický socialismus – zdůrazňuje rovnost a usiluje o zajištění důstojných životních podmínek všem jedincům. Stát přebírá do jisté míry zodpovědnost za jedince. Typické je rozsáhlé přerozdělování.¹⁰⁰

Následující 4 principy jsou pro sociální politiku nejpříznačnější.

1) Princip spravedlnosti

„Hlavním předmětem principů sociální spravedlnosti je základní struktura společnosti, vytvoření jednoho systému kooperace z nejdůležitějších společenských institucí.“¹⁰¹ Ty mají být směrodatné pro přiřazování práv a povinností a přiměřené rozdělení výhod a zátěží společenského života. Sociální systém ještě nemusí být nespravedlivý jako celek, pokud v něm jsou jedno nebo několik pravidel nespravedlivých. Jedním z principů spravedlivé společnosti by mělo být co nejširší systém základních svobod – v našem případě zakotveno v Ústavě (právo na soukromé vlastnictví...). Druhý princip se vztahuje k rozdělování příjmů a bohatství – sociální nerovnosti mají být upraveny tak, aby byly ku prospěchu všem, ale nemusí být stejnoměrné. Porušení svobod vyplývajících z prvního principu nemůže být vyváženo výsadami v druhém principu.¹⁰²

2) Princip solidarity

Má spojitost zvláště s rozdělováním prostředků v zájmu naplnění idey spravedlnosti. Vychází z poznání, že člověk je tvor sociální, do určité míry závislý na ostatních a je potřeba vzájemné spolupráce, soudržnosti. To vše se děje na základě svobodné vůle lidí a ochoty podřídit se zájmům dané společnosti. V našich podmínkách realizuje solidaritu především stát redistribucí prostředků. Můžeme tak zaznamenat solidaritu zaměstnaných s nezaměstnanými, bezdětných občanů s rodinami s dětmi apod. Solidarita státu by neměla vést k útlumu aktivity a odpovědnosti jedinců. Vývoj sociálního státu však znamenal velký útlum solidarity v rámci rodiny.

¹⁰⁰ Srov. tamtéž, *Sociální politika*, s. 18-27.

¹⁰¹ RAWLS, J. *Teorie spravedlnosti*, s. 48.

¹⁰² Srov. tamtéž, s. 48-50.

3) Princip subsidiarity

Tento princip předpokládá, že každý jedinec má své jedinečné schopnosti, vlastnosti a dispozice a ty je povinen (z mravního hlediska) využít ku prospěchu svému a svých bližních. Nejprve je tedy žádoucí, aby jedinec pomohl sám sobě. Poté může požádat rodinu, jiná společenství a až nakonec stát. Ten by měl spíše dohlížet na to, aby lidé měli reálnou šanci tuto zodpovědnost převzít. Tento princip je kritizován zvláště přívrženci tzv. sociálního státu.

4) Princip participace

Tento princip vyjadřuje možnost lidí podílet se na tvorbě a realizaci opatření a rozhodnutí, která se jich bezprostředně týkají. To je podstatné pro to, že pokud se lidé s danými rozhodnutími ztotožní, budou více efektivnější. Naruší se tak i autoritativní způsob řízení státu, vše je tak transparentnější. Tento princip je uplatnitelný ve vyspělých společenstvích.¹⁰³

3.3 Sociální stát

Tento pojem je také označován jako welfare state. V takovém státě obecně prostupuje myšlenka, že sociální podmínky, v nichž lidé žijí, nejsou jen věcí jednotlivců a rodin, ale i věcí veřejnou. Zajišťuje tak každému jedinci alespoň minimum podpory v různých životních situacích. Zvýšená podpora ze strany státu na druhé straně oslabuje podpůrné funkce rodiny (vzájemná solidarita aj.) a společenství. Jednou z funkcí tohoto státu je udržet integritu společnosti. Chránit nejen občanská, politická, ale i sociální práva (minimální příjem).¹⁰⁴ Sociální stát je charakteristický rozsáhlým a jednotným systémem sociálního zabezpečení a služeb, které jsou poskytovány buď zdarma, nebo za minimální ceny. Dále se vyznačuje vysokou mírou redistribuce a také vysokými sazbami daní.¹⁰⁵

Kritika tohoto uspořádání spočívá v tom, že vysoce centralizované soustavy vynakládají příliš prostředků na svůj provoz a neadaptují se dostatečně rychle na měnící se potřeby. Jako vhodnější se tak jeví poskytování pomoci a služeb prostřednictvím

---

¹⁰³ Srov. KREBS, V. a kol., *Sociální politika*, s. 23-27.

¹⁰⁴ Srov. POTŮČEK, M. *Sociální politika*, s. 35.

¹⁰⁵ Srov. KREBS, V. a kol., *Sociální politika*, s. 60-61.

institucí, které jsou blíže občanům a mohou tak rychleji reagovat na jejich potřeby. Jedná se zvláště o neformální sektor (rodina, sousedé), svépomocná a dobrovolná sdružení (NNO) a trh. Stát by si měl ponechat svoji regulativní funkci i oblast financování, poskytovat služby už by však ve velké míře neměl.¹⁰⁶ Vhodné je také podpořit odpovědnost občanů v odpovědnosti a úsilí o změnu vlastního postavení. Tento trend je patrný v západoevropských zemích od 90. let 20. století a je nazýván jako tzv. post-welfare state.¹⁰⁷

3.4 Sociální zabezpečení v České republice

Pod tímto pojmem si můžeme představit podporu státu v situacích, kdy ji člověk potřebuje z důvodu nepříznivé životní situace např. věku, chudoby, zdravotního stavu apod. Občana stát podporuje finančně, věcně, nebo službou. Občané přispívají do systému formou hrazení sociálního a zdravotního pojištění.¹⁰⁸ Člověk se v průběhu života dostává do různých rizikových situací a bývá obtížné, aby jedinec nesl důsledky sociálních rizik, nebo aby je nesl plně. Velký apel je tak na solidaritu v rámci společnosti.¹⁰⁹

Sociální zabezpečení jako jeden ze základních pilířů sociální politiky patří ke sférám, které jsou neoddělitelnou součástí volby společnosti, projevující se prostřednictvím politické volby. Po roce 1989, se debaty zaměřují zvláště na problematiku adresnosti či plošného poskytování dávek, v popředí vždy stál rodičovský příspěvek a přídavek na dítě. Tendence směřují spíše k redukci sociálního státu.¹¹⁰

Sociální zabezpečení je upraveno zákonem č. 100/1988 Sb. o sociálním zabezpečení a prováděcí vyhláškou č. 149/1988 Sb.

Dávkový systém v ČR je postaven na konstruktu životního minima. Tato částka má pokrýt náklady na zajištění výživy a základních osobních potřeb a slouží pro výpočet dávek státní sociální podpory a dalších. Pro potřeby dávek v hmotné nouzi je

---

¹⁰⁶ Srov. POTŮČEK, M. *Sociální politika*, S. 35-38.

¹⁰⁷ Srov. KREBS, V. a kol., *Sociální politika*, S. 66-67.

¹⁰⁸ Srov. Systém sociálního zabezpečení v ČR [online]. Dostupné na WWW: <http://www.icm.cz/system-socialniho-zabezpeceni-v-cr>

¹⁰⁹ Srov. KREBS, V. a kol., *Sociální politika*, S. 126-127.

¹¹⁰ Srov. RYS, V. *Česká sociální reforma*, s. 113-114.

pro dospělé osoby ustanovena i částka existenčního minima sloužící k zajištění výživy a základních potřeb na úrovni přežití.¹¹¹

3.4.1 Systém sociálního zabezpečení České republiky

Systém sociálního zabezpečení je ovlivněn ekonomickými (vývoj nezaměstnanosti apod.), společensko politickými a demografickými faktory (zvláště proces stárnutí populace). Tento systém se v zásadě skládá ze tří samostatných oblastí, které se liší svým zaměřením, financováním a organizací.

První oblastí je *státní sociální podpora* (zákon č. 117/1995 Sb. o státní sociální podpoře). „Státní sociální podporou se stát podílí na krytí nákladů na výživu a ostatní základní osobní potřeby dětí a rodin a poskytuje ji i při některých dalších sociálních situacích.“¹¹² Jednotlivé dávky jsou financovány z daní, tedy ze státního rozpočtu v rámci celospolečenské solidarity.¹¹³

Počet příjemců těchto dávek se v ČR snižuje, náklady na rodičovský příspěvek však stále rostou. Smyslem této dávky bylo dříve ocenit rodičovskou péči, nyní se spíše vymezuje jako kompenzace nákladů.

V rámci státní sociální podpory jsou některé dávky testovány na příjem, jiné poskytovány jako jednorázové

V rámci státních úspor je nárok na tyto dávky stále přísněji posuzován.¹¹⁴

Druhou oblastí v systému sociálního zabezpečení tvoří dávky poskytované ze systému *zdravotního a sociálního pojištění*. Tato forma je nejvíce preferovaná. Jedná se o systém jak povinný, tak s možností dobrovolné volby. Pojistné platí jak zaměstnanec, tak zaměstnavatel. Je výrazem sociální odpovědnosti občanů k sobě a své rodině.¹¹⁵ Odkládáním

---

¹¹¹ Zákon č. 110/2006 Sb. o životním a existenčním minimu, § 1-3

¹¹² Srov. zákon č. 117/1995 Sb. o státní sociální podpoře § 1

¹¹³ Srov. KREBS, V. a kol., *Sociální politika*, s. 129.

¹¹⁴ HÖHNE, S. *Podpora rodin s dětmi a vliv peněžních transferů na formu rodinného soužití* [online]. S. 9-14. Dostupné na WWW: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_256.pdf

¹¹⁵ Srov. KREBS, V. a kol., *Sociální politika*, s. 128 – 129.

pojistného se člověk zajišťuje pro případ nemoci, ztráty zaměstnání, mateřství apod.¹¹⁶

Nakonec třetí oblastí podpory v rámci sociálního zabezpečení je *sociální pomoc*, sloužící v situacích hmotné a sociální nouze, kdy člověk není schopen řešit tuto situaci sám, ani za pomoci vlastní rodiny.¹¹⁷

Zahrnuje dávky v hmotné nouzi (zákon č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi), které „jsou moderní formou pomoci osobám s nedostatečnými příjmy, motivující tyto osoby k aktivní snaze zajistit si prostředky k uspokojení životních potřeb. Je jedním z opatření, kterými Česká republika bojuje proti sociálnímu vyloučení. Vychází z principu, že každá osoba, která pracuje, se musí mít lépe než ta, která nepracuje, popřípadě se práci vyhýbá.“¹¹⁸

Na pomoc občanům, kteří se ocitli v takto nepříznivé situaci jsou zde k dispozici sociální služby (zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách). Tento zákon upravuje podmínky poskytování pomoci a podpory osobám v nepříznivé sociální situaci prostřednictvím sociálních služeb a příspěvku na péči.¹¹⁹ Cílem služeb je např. rozvíjet schopnosti uživatelů, tak aby mohli vést samostatný život, snížit sociální a zdravotní rizika spojené se způsobem života apod. Služby poskytují obce a kraje, nestátní neziskové organizace, ministerstvo práce a sociálních věcí.¹²⁰

3.5 Rodinná politika

Jako jedna z oblastí sociální politiky se zaměřuje na situaci rodin, které plní pro společnost mnoho významných funkcí. Rodinná politika má vliv na podmínky vzniku, existence a zániku rodin a postavení jejich jednotlivých členů ve společnosti.¹²¹ „Vědomé a cílené působení veřejných institucí na právní, ekonomický a sociální stav rodin, na její členy a prostředí staví rodinu pod zvláštní ochranu státu, jejíž nedílnou

---

¹¹⁶ Srov. Systém sociálního zabezpečení v ČR [online]. Dostupné na WWW: <http://www.icm.cz/system-socialniho-zabezpeceni-v-cr>

¹¹⁷ Srov. KREBS, V. a kol., *Sociální politika*, s. 129.

¹¹⁸ MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ, *Pomoc v hmotné nouzi* [online]. Dostupné na WWW: <http://www.mpsv.cz/cs/5>

¹¹⁹ Srov. Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, § 1

¹²⁰ Srov. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ, *Sociální služby* [online]. Dostupné na WWW: <http://www.mpsv.cz/cs/9>

¹²¹ Srov. POTUČEK, M. *Sociální politika*, s. 101.

součástí by mělo na druhé straně být i garantování práv na svobodu a sebeurčení členů rodin, jež by vylučovalo přímé zásahy státu mířící k ovlivňování rodinného chování.¹²²

3.5.1 Typologie rodinné politiky

V této souvislosti můžeme poukázat v zásadě na tři modely rodinné politiky (lze aplikovat i na sociální politiku jako celek), lišící se historickou zakotveností, přístupem k podpoře rodin apod.

1) Anglosaský model

neboli tržně orientovaný model (také označován jako liberální), který rodiny výrazně nepodporuje, důraz klade spíše na rovnost členů v rodině.¹²³ Je charakteristický nízkými sociálními dávkami, péče o děti je v rukou rodičů a soukromých institucí.¹²⁴

2) Kontinentální model (konzervativní)

Je charakteristický obecnou podporou rodiny (familialismus), a to zvláště formou dávek, daňových úlev, dlouhodobé mateřské.¹²⁵ Preferuje spíše výchovu dětí v rodině, tradiční rozdělení rolí v rodině, což ztěžuje možnost žen uplatnit se zároveň na trhu práce.¹²⁶

3) Skandinávský model (sociálně demokratický model)

Model dvoupříjmové rodiny, který klade velký důraz na podporu ženy v zaměstnání. Historicky brzký vstup žen na pracovní trh měl vliv na veřejné dění a politiku a utváření podoby sociálního státu.¹²⁷ Sociální dávky jsou relativně vysoké, ale vysoké je také

---

¹²² KREBS, V. a kol., *Sociální politika*, s. 269.

¹²³ Srov. SIROVÁTKA, T. *Rodinná politika v měnícím se kontextu* [online]. Dostupné na WWW: http://www.rodiny.cz/ncpr/rod_stat/tis/sbornik_1999.htm

¹²⁴ Srov. MATĚJKOVÁ, B., PALONCYOVÁ, J. *Rodinná politika ve vybraných evropských zemích s ohledem na situaci ČR*, s. 10-11.

¹²⁵ Srov. SIROVÁTKA, T. *Rodinná politika v měnícím se kontextu* [online]. Dostupné na WWW: http://www.rodiny.cz/ncpr/rod_stat/tis/sbornik_1999.htm

¹²⁶ Srov. MATĚJKOVÁ, B., PALONCYOVÁ, J. *Rodinná politika ve vybraných evropských zemích s ohledem na situaci ČR*, s. 10-11.

¹²⁷ Srov. MATOUŠEK, O. a kol., *Sociální služby*, s. 56.

zdanění. Charakteristická je velmi rozvinutá síť zařízení pečujících o děti.¹²⁸ Tento systém neposkytuje velký prostor nestátním organizacím v oblasti podpory rodin.¹²⁹

Někdy se také uvádí prorodinně orientovaný model (latinský), vyskytující se v Itálii a Španělsku. Příliš se nevměšuje do podpory rodin, rodina sama by měla ochránit své členy před riziky společnosti. Ekonomická aktivita žen je nízká, konflikt rodiny a zaměstnání napomáhá u mladých žen k odkladu či odmítnutí založení rodiny.¹³⁰

Skandinávský model předpokládá vysoké nároky na náklady na podporu rodin, uvolňuje vazby v rodině, na výchově dětí se podílejí vysokou měrou instituce. Pozitivně však ovlivňuje fertilitu. Výrazná je také participace žen na trhu práce. Kontinentální model naproti tomu klade důraz na rodinu jako instituci, v níž mají její členové určité závazky. Vhodné by pravděpodobně bylo tyto dva přístupy skloubit.¹³¹

3.5.2 Charakteristika rodinné politiky

Ústředním etickým kritériem rodinné politiky by mělo být uznání rodiny a výkonu v ní. Nejde však jen o uznání symbolické a finanční, nýbrž také sociální. „Výkony rodiny jsou rovnocenné výkonům ostatních společenských systémů a jsou jim ekvivalentní.“¹³²

Rodiny s dětmi by měly být vnímány jako významná investice do budoucího rozvoje společnosti, proto by tuto investici měl stát i celá společnost podporovat a nevnímat ji jako zátěž pro státní rozpočet.¹³³

Rodinná politika zasahuje do všech oblastí sociální politiky. Zabývá se tvorbou opatření k podpoře rodiny (dávky, slevy apod.). Zaměřuje se zvláště na oblast finanční

---

¹²⁸ Srov. SIROVÁTKA, T. *Rodinná politika v měnícím se kontextu* [online]. Dostupné na WWW: http://www.rodiny.cz/ncpr/rod_stat/tis/sbornik_1999.htm

¹²⁹ Srov. MATOUŠEK, O. a kol., *Sociální služby*, s. 61.

¹³⁰ Srov. MATĚJKOVÁ, B., PALONCYOVÁ, J. *Rodinná politika ve vybraných evropských zemích s ohledem na situaci ČR*, s. 10-11.

¹³¹ SIROVÁTKA, T. *Rodinná politika v měnícím se kontextu* [online]. Dostupné na WWW: http://www.rodiny.cz/ncpr/rod_stat/tis/sbornik_1999.htm

¹³² MARSCHÜT, G. *Rodinná kultura versus bezohledná sociální struktura*, [online]. s. 27. Dostupné na WWW: http://www.rodiny.cz/f/Image/fotkyNCR/sbornik_08.pdf

¹³³ Srov. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ, *Národní zpráva o rodině* [online]. Dostupné na WWW: http://www.mpsv.cz/files/clanky/899/zprava_b.pdf

(slučitelnost rodinných a pracovních rolí...) a bytové situace rodin (dostupnost bydlení...), podporu rodin se specifickými potřebami, zapojování otců do výchovy.

Institucionální podpora rodiny v ČR není ještě dostatečně komplexní, zůstává převážně u záměrů či nekonceptně zaváděných opatření. V české společnosti přetrvává očekávání, že zejména v období péče o malé děti je povinností státu se po finanční stránce postarat. Míra závislosti občanů na státu je vysoká. Rodiny stále nejvíce preferují zvýšení dávek mateřské a rodičovské jako opatření rodinné politiky.¹³⁴

Koncem 80. a začátkem 90. let přichází institucionální snahy ovlivnit společenskou atmosféru v prorodinném a propopulačním smyslu. Rodinná politika se přiklání spíše k praxi, chce ovlivňovat reprodukční chování přímo. Za protirodinné tendence lze označit např. tlak na vysokou kvalifikaci, mobilitu pracovní síly, individualistické životní filosofie. Prorodinnou tendencí může být i potřeba emočně stabilní a tvůrčí pracovní síly, předávání hodnot v rodině (odpovědnost, tolerance...), daňové úlevy.¹³⁵

3.5.3 Vývoj rodinné politiky České republiky

Rodinná politika se na našem území začíná formovat zejména v druhé polovině 20. století. Před rokem 1989 byla tato politika formulovaná jako pronatalitní. „Utváření životních podmínek rodin takto formulované rodinné politiky, pod vlivem paternalistického přístupu státu v sociální, a tedy i v rodinné politice a bytové politice – prostřednictvím centrálních rozhodnutí – vedlo k unifikované podobě rodin, která se stávala pouhým objektem státní sociální politiky, stále závislejším na státních rozhodnutích a na státem určeném přerozdělování ve prospěch často propopulačně laděných cílů rodinné politiky.“¹³⁶

Jedním z motivů bylo zajištění budoucí pracovní síly. Ze strany státu byl vyvíjen určitý tlak – jak na zvýšení počtu dětí v rodině, tak na vysokou zaměstnanost žen.

---

¹³⁴ Srov. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ, *Národní koncepce podpory rodin* [online]. Dostupné na WWW:

http://www.mpsv.cz/files/clanky/7958/Narodni_koncepce_podpory_rodin_s_detmi.pdf

¹³⁵ Srov. ZEMAN, J. *K definici, významu a uchopitelnosti pojmu „prorodinné klima ve společnosti“* [online]. Dostupné na WWW: http://www.rodiny.cz/ncpr/rod_stat/tis/sbornik_1999.htm

¹³⁶ KREBS, V. a kol., *Sociální politika*, s. 273.

Důvodem vstupu žen do zaměstnání však byla obvykle špatná socioekonomická situace rodin.

Podpora rodin probíhala jak formou dávek (zpravidla plošných), tak rozvojem služeb. Jednou z podstatných dávek byl přídavek na dítě, který byl zohledněn podle počtu dětí. Rodiny byly zvýhodněny oproti bezdětným i v oblasti daní. Tyto přídavky však postupně přestaly plnit svou funkci, vzhledem ke stále se zvyšujícím nákladům na děti. Propopulační charakter této dávky se tak změnil spíše v podporu nízkopříjmových rodin.

Široká podpora rodin tak probíhala na poli služeb pro děti. Kolektivní péče nabývala velkého významu. To bylo způsobeno i krátkou mateřskou dovolenou, která trvala jen 22 týdnů, později 26. Poté se ženám, které pečovaly o dítě do 2 let začal poskytovat mateřský příspěvek.

Rodičům dětí bylo přispíváno na nejrůznější potřeby (oblečení apod.). Tento systém podpory však začal být velice nákladný.¹³⁷

3.5.4 Cíle rodinné politiky České republiky

Jedním z hlavních cílů současné rodinné politiky je zmírňovat narůstající náklady spojené s péčí o děti. Zde se významně projevuje princip solidarity a spravedlnosti. Formy podpory mohou být různé – přímá finanční pomoc, daňové výhody, slevy - nepřímá finanční pomoc.¹³⁸

Národní koncepce podpory rodin si stanovila následující cíle:

- Vytvořit všestranně příznivější společenské klima
- Odstraňovat bariéry a společenské tlaky, kterým jsou rodiny vystaveny a které ohrožují jejich funkčnost
- Podporovat a posilovat vědomí a význam rodinných hodnot ve společnosti a přijímat všechna potřebná politická opatření¹³⁹

---

¹³⁷ HÖHNE, S. *Podpora rodin s dětmi a vliv peněžních transferů na formu rodinného soužití*, [online]. s. 9. Dostupné na WWW: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_256.pdf

¹³⁸ Šrov. KREBS, V. a kol. *Sociální politika*, s. 271.

¹³⁹ MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ, *Národní koncepce podpory rodin* [online]. s. 5. Dostupné na WWW: http://www.mpsv.cz/files/clanky/7958/Narodni_koncepce_podpory_rodin_s_detmi.pdf

Jedním z dílčích cílů je pak např. podporovat institut manželství jako formy rodinného soužití. Ta se zdá nejideálnější vzhledem k vyšší míře stability, nižšímu výskytu sociálně-patologických jevů a současně i nižším nárokům na státní rozpočet.¹⁴⁰

3.5.5 Socioekonomická situace českých rodin

Mladí lidé mají obavy z ekonomické situace, která vzniká v domácnosti s příchodem dítěte. Rodinné dávky je třeba chápat nejen jako faktickou pomoc pro sociálně slabé, ale také jako vyjádření státu, že má na zřeteli zájem rodin. „Náklady na výchovu dětí narůstají a jsou rodiči vnímány jako neúnosná zátěž.“ Reálná výše rodinných dávek se snižuje u úplných rodin se dvěma dětmi při průměrných příjmech na 1/4 jejich reálné výše, u domácností s velmi nízkými příjmy došlo ke snížení na 2/3 původních sociálních příjmů. Pomoc rodinám s nezaopatřenými dětmi se odehrává na základě dávek, v oblasti daní i podporou v oblasti bydlení.

Daňová opatření neslouží k podpoře sociálně slabých, jsou vázána na pracující osobu a spíše podporují ekonomickou soběstačnost rodin. Daňová podpora má formu odpočtu na manžela/manželku (pokud jeho/její příjmy nepřesáhly v daném roce 68 000,- Kč) a daňového zvýhodnění na děti (odpočet za každé dítě).

Rodiny se shodují, že nejlepším opatřením na jejich podporu je přímá finanční pomoc. Tuto formu pomoci preferují před rozšiřováním sociálních služeb pro rodiny. Nutnost finanční podpory ze strany státu vnímají nejnaléhavěji neúplné rodiny. Tato jejich potřeba je brána jako oprávněná, nicméně vzhledem ke stále se zvyšujícímu počtu dětí narozených mimo manželství se zde objevují názory, že právě vysoká míra finanční podpory těchto rodin je motivujícím faktorem pro úmyslné nepřiznání partnera žijícího ve společné domácnosti. A to zvláště u žen s nízkým (základním) vzděláním. Fiktivní neúplné rodiny z toho skutečně profitovaly – zvláště se zvyšujícím se počtem dětí v rodině – ve srovnání s úplnými rodinami. Vzhledem k současným zpřísnujícím se opatřením pro nárok na dávky se tato forma „přivýdělku“ již téměř nevyplatí (vyjma nízkopříjmových rodin).¹⁴¹

---

¹⁴⁰ Srov. Tamtéž, s. 5.

¹⁴¹ Srov. HÖHNE, S. *Podpora rodin s dětmi a vliv peněžních transferů na formu rodinného soužití* [online]. s. 36-49. Dostupné na WWW: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_256.pdf

System finanční podpory rodiny zatím málo zohledňuje hodnotu ušlých příležitostí spojenou s péčí a výchovou dětí, to ovlivňuje motivaci pro narození dítěte vyššího pořadí.

L. Mlčoch zastává názor, že dnešní blahobyt je vyšší, než v generaci našich rodičů a prarodičů, ti však počet dětí nepovažovali za předmět ekonomické kalkulace a současná situace je tak spíše ovlivněna (mimo jiné) hodnotovou orientací dnešní společnosti.¹⁴²

Pravdou zůstává, že společnost je na dětech, péči rodin o ně a na investicích rodin do dětí přímo závislá. Rodiny si tak zaslouží všestrannou podporu svého snažení.¹⁴³

3.5.5.1 Oblast bydlení

Většina mladých lidí a rodin s dětmi nízké a střední třídy se potýká s finanční nedostupností vlastnického i nájemního bydlení, což nepříznivě působí na rozhodnutí o založení rodiny.

Tržní bydlení, zvláště ve velkých městech, je těžko dostupné. Obce se málo starají o možnosti dostupného bydlení pro mladé. Pořízení vlastnického bydlení předpokládá průměrné až nadprůměrné příjmy, což je s vyhlídkou na ztrátu jednoho příjmu při narození dítěte velký problém. Opatření rodinné politiky v tomto ohledu by se neměla týkat jen nízkopříjmových rodin. Dostupnost bydlení je základní podmínkou k založení vlastní rodiny. „Pozornost by měla být zaměřena ve zvýšené míře na daňové nástroje, jejichž význam roste a jejichž hojně využívání patří k současným trendům evropských rodinných politik.“¹⁴⁴

Pro nízkopříjmové rodiny je určeno i tzv. sociální bydlení. Za sociální bydlení se obvykle považuje veřejný sektor nájemního bydlení, který je ve vlastnictví obcí a je určen sociálně potřebným skupinám obyvatelstva, které si z důvodu nízkého příjmu

---

¹⁴² Srov. MLČOCH, L. *Rodina mezi tlakem trhu a závislostí na státu*, [online]. s. 54, Dostupné na WWW: http://www.rodiny.cz/f/Image/fotkyNCR/sbornik_08.pdf

¹⁴³ Srov. SIROVÁTKA, T. *Rodinná politika v měnícím se kontextu* [online]. Dostupné na WWW: http://www.rodiny.cz/ncpr/rod_stat/tis/sbornik_1999.htm

¹⁴⁴ MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ, *Národní koncepce rodinné politiky* [online]. Dostupné na WWW: http://www.mpsv.cz/files/clanky/2125/koncepce_rodina.pdf

nemohou zajistit bydlení na bytovém trhu. Přidělování bytů se děje na základě předem stanovených kritérií, obvykle příslušnými obcemi.¹⁴⁵

Za sociálně únosné náklady na bydlení jsou považovány výdaje nepřesahující 30 % příjmů.¹⁴⁶

3.5.5.2 Slučitelnost rodičovské a profesní role

Za problém komplikující slučitelnost rodičovské a pracovní role je nutno považovat nízkou míru práce na částečný úvazek, pružné pracovní doby a práce z domova. Vzhledem k tomu, že ženy obvykle nemohou plynule přejít do zaměstnání formou zvyšujících se úvazků, jsou nuceny absolvovat dlouhou rodičovskou a poté nastoupit na plný pracovní úvazek. Možnost pracovat na částečný úvazek je v České republice málo využívaná z důvodu nízkého výdělku a nemožnosti poté přejít na plný úvazek. Další komplikací je nedostupnost zařízení pro péči o dítě do tří let věku. Zvláště ženy s vyšším vzděláním jsou proto postaveny před rozhodnutí, zda a kolik dětí mít, nebo zda se věnovat kariéře.¹⁴⁷ Vzdělání do velké míry ovlivňuje postoj k nutnosti opatření slučitelnosti rodinných a pracovních rolí. Většina žen, by totiž spíše ocenila možnost zůstat s dětmi co nejdéle doma, než rozšiřovat služby pro děti, tak aby mohly nastoupit do zaměstnání dříve.¹⁴⁸

Ve srovnání se západní Evropou pracuje po narození dítěte v České republice na plný úvazek 50 – 60 % žen, kdežto v Evropě 60 – 70 % žen zůstává v domácnosti. Rozdíly pokračují i v období školní docházky dětí, kdy u nás pracuje 70 % žen na plný úvazek. V západní Evropě je 50 % žen v domácnosti a 30 – 40 % pracuje na částečný úvazek. Dlouhodobě zůstává v domácnosti jen 15 % českých žen.¹⁴⁹

Ženy častěji pečují o děti a staré rodiče. V současné době již přestávají akceptovat, že jejich práce v rodině je samozřejmá, stejně jako se nechtějí jednostranně vzdát svých profesních zájmů. Východiskem však patrně není „plat“ za péči o rodinu,

---

¹⁴⁵ Srov. KREBS, V. a kol., *Sociální politika*, s. 303

¹⁴⁶ Srov. MARTINOVSKÝ, V. Finanční situace rodin s dětmi v České republice [online].
http://www.mpsv.cz/files/clanky/4353/studie_martinovsky.pdf

¹⁴⁷ Srov. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ, Národní koncepce rodinné politiky [online].
Dostupné na WWW: http://www.mpsv.cz/files/clanky/2125/koncepce_rodina.pdf

¹⁴⁸ Srov. HÖHNE, S. *Podpora rodin s dětmi a vliv peněžních transferů na formu rodinného soužití*, [online]. s. 29. Dostupné na WWW: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_256.pdf

¹⁴⁹ Srov. MAŘÍKOVÁ, H., *Proměny současné české rodiny*, s. 68.

což by bylo pravděpodobně neufinancovatelné. Zároveň by to také nepodporovalo možnost žen zapojit se do pracovního procesu. Slučitelnost rodinných a pracovních rolí se zdá být ideální pro možnost rodičů participovat i na jiných oblastech života s tím, že v těchto oblastech bude brán ohled na to, že jsou také rodiči.¹⁵⁰

Objevuje se také názor, že zaměstnanost žen má, vzhledem ke špatné slučitelnosti rodinných a pracovních rolí vliv na rozpad rodin.¹⁵¹ Záměry opatření rodinné politiky jsou skutečně do jisté míry protichůdné. Na jedné straně je zde záměr podpořit domácí rodičovskou péči na straně druhé motivovat k pracovní činnosti.¹⁵²

V souvislosti se slučitelností rodinných a pracovních rolí je nutné se také zamýšlet, jestli vše, co je dobré pro rodinu jako celek, je dobré i pro dítě. Jde o to, zda je pro dítě příznivější investovat přímo do rodin, nebo do zařízení péče o děti. Hovoří se také o dopadech brzké institucionální péče na dítě. Z výzkumů vyplývá, že pokud jsou zachovány určité podmínky (časová omezenost apod.), je dopad takové péče přinejmenším neutrální.¹⁵³

3.5.5.3 Náklady spojené s péčí o dítě

Počet dětí má jasný vliv na celkovou příjmovou situaci rodin. S vyšším počtem dětí se snižují příjmy na každého člena. To není kompenzováno snížením daní a zvýšením sociálních transferů. Složení domácností podle počtu dětí je v České republice následující: rodina s jedním dítětem je zastoupena 46 %, rodina se dvěma dětmi 45 %, rodina se třemi dětmi 7 % a rodina se čtyřmi dětmi 2 %. Z hlediska příjmů jsou na tom nejlépe rodiny bez dětí. Ty jsou schopny ze svých příjmů část ukládat, kdežto rodiny s dětmi ze svých úspor doplňují domácí rozpočet.

Porovnáme-li procento sociálních příjmů (dávky apod.) k čistým příjmům domácností úplných rodin dělá to u rodin s jedním dítětem 16 %, u dvou dětí 14 % a u třech a více dětí 27 %. U neúplných rodin se tento poměr zvyšuje postupně podle počtu

---

¹⁵⁰ Srov. MARSCHÜT, G. *Rodinná kultura versus bezohledná sociální struktura* [online]. s. 28. Dostupné na WWW: http://www.rodiny.cz/f/Image/fotkyNCR/sbornik_08.pdf

¹⁵¹ Srov. MLČOCH, L. *Rodina mezi tlakem trhu a závislostí na státu*, [online]. S. 54, Dostupné na WWW: http://www.rodiny.cz/f/Image/fotkyNCR/sbornik_08.pdf

¹⁵² Srov. HÖHNE, S. *Podpora rodin s dětmi a vliv peněžních transferů na formu rodinného soužití* [online]. s. 33. Dostupné na WWW: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_256.pdf

¹⁵³ Srov. CYPRIAN, G. *Slučitelnost rodiny a zaměstnání s důrazem na blaho dítěte*, [online]. s. 55-60. Dostupné na WWW: <http://www.rodiny.cz/f/Image/fotkyNCR/sbornik05.doc>

dětí na 38 % (jedno dítě), 44 % (dvě děti) a 58 % (3 a více dětí). Je patrné, že partnerské soužití snižuje závislost na sociálních dávkách.

V oblasti výdajů rodin průběžně klesají výdaje na potraviny a průmyslové zboží, naopak se zvyšují celkové výdaje na služby. Přesto však u nízkopříjmových rodin tvoří výdaje na potraviny vysokou položku v jejich rozpočtu (zhruba 50 % výdajů), již tak příliš nezbyvá na vybavení domácnosti, volný čas apod. Stále narůstá podíl výdajů na bydlení.

Průměrný příjem úplné rodiny se 2 dětmi, kde jeden z členů nepracuje, činí 23 208,- Kč, pracují-li oba, jedná se již o 30 992,- Kč. Příjem neúplné rodiny se dvěma dětmi je 19 651,-.

Výdaje na děti jsou takové, které přímo souvisí se zabezpečením potřeb dětí. Nejvíce je u dětí vydáváno na potraviny, bydlení, rekreaci, dopravu a ostatní zboží a služby. Nejméně je naopak vydáváno na zdraví a vzdělání, na jejichž úhradě se podílí z velké části stát.

S rostoucím příjmem rodiny rostou i jejich náklady na děti. Nejhorší situace je v neúplných rodinách, kde potřeby dětí bývají uspokojovány na úkor dospělého člena a jsou závislé pravděpodobně i na pomoci širší rodiny. Obecně lze říci, že s věkem dětí roste i finanční zátěž rodiny. Výdaje, které s věkem klesají, jsou jen ty, které jsou použity na hygienické potřeby a na bytové vybavení.

Co se týče vzdělání, u dětí do 3 let jsou výdaje jen minimální (v průměru jen 118,- Kč ročně). Je to způsobeno nastavením rodičovského příspěvku, malým počtem zařízení pečujících o tyto děti. Na vzdělání dětí od 3 do 6 let vynakládají rodiče průměrně 4000,- Kč ročně, u dětí na 1. stupni ZŠ je tato částka 3700,- Kč, na 2. stupni 4850,- Kč, u středoškoláku 7100,- Kč a nakonec u vysokoškoláků 10000,- Kč za rok.¹⁵⁴

O. Hampl uvádí, že Česká republika patří v evropském měřítku k zemím s nejrizikovějším výhledem veřejných financí. Vzhledem k nízké porodnosti budou problémy zřejmé zvláště v oblasti sociálního a zdravotního pojištění.

Liberální ekonomové vysvětlují vysokou porodnost v ekonomicky málo rozvinutých zemích hlavně nízkými náklady na výchovu dětí a neexistencí systému sociálního zabezpečení (budoucnost rodičů je tak zajištěna přímo jejich dětmi). Za problémem nízké porodnosti naopak vidí vysoké náklady na výchovu dětí a vysoké

---

¹⁵⁴ Srov. MARTINOVSKÝ, V. Finanční situace rodin s dětmi v České republice [online]. Dostupné na WWW: http://www.mpsv.cz/files/clanky/4353/studie_martinovsky.pdf

náklady obětované příležitosti, týkající se kariéry a životního stylu. Rodiny s dětmi, díky ztrátě přímého materiálního či finančního užitku z dětí, jsou značně znevýhodněny.

Výše příjmů na jednoho člena u rodin se 3 a více dětmi je nižší, než výše příjmů na jednoho člena domácnosti důchodců. Vícedětné rodiny investují do svých dětí zhruba 7,5 milionu korun do doby jejich osamostatnění.

Současné názory jsou (mimo jiné) takové, že děti jsou investicí do budoucna a mělo by být tedy rodičům umožněno odečíst tyto investice ze základu pro výpočet daně a odvodů sociálního pojištění.¹⁵⁵

---

¹⁵⁵ Srov. HAMPL, O. Ekonomické postavení rodin s dětmi – mýty, fakta a reálné dopady [online]. Dostupné na WWW: <http://www.rodiny.cz/f/file/Hampl.ppt>

4 Sociální vyloučení a dopad na podobu rodiny

Sociální vyloučení není novým jevem současné společnosti, s vyloučenými jedinci se setkáváme v průběhu celé historie.¹⁵⁶ Zatímco dříve chránila rodina své členy před nepřízní osudu, s rozpadem její tradiční podoby poskytuje záchranou síť stát.

Názory na to, zda je situace sociálně vyloučených způsobena vnějšími okolnostmi, či těmi vnitřními (myšlením lidí) se různí. Levicově orientovaný názor je takový, že jde o nedostatek příležitostí. Pravicově orientovaný názor je naopak takový, že jde spíše o neschopnost, nedostatek péle a iniciativy využít těch příležitostí, které existují.

O sociálním vyloučení se také diskutuje v souvislosti s lidskou důstojností. Právo na lidsky důstojný život je chápáno právě v rámci lidských práv. Úlohou každé politiky státu by mělo být učinění takových podmínek a opatření, aby občané tímto fenoménem nebyli ohrožováni, případně měli šanci se z nepříznivých podmínek vymanit. Jednou z ohrožených skupin jsou právě i rodiny s dětmi.

V české společnosti je s tímto pojmem nejčastěji spojováno romské etnikum. Etnické menšiny jsou všeobecně (celoevropsky) jednou z ohrožených skupin.¹⁵⁷ To však pro tuto kapitolu dále není směrodatné.

4.1 Problematika sociálního vyloučení

„Tento termín označuje nedostatečnou účast jednotlivce, skupiny nebo místního společenství na životě celé společnosti, resp. nedostatečný přístup ke společenským institucím zajišťujícím vzdělání, zdraví, ochranu a základní blahobyt. Fakticky znamená život v chudobě, bez účasti na trhu práce, bez přiměřeného bydlení, bez dostatečného příjmu, obvykle v izolaci či v malé skupině podobně deprivovaných lidí pohybujících se na okraji společnosti.“¹⁵⁸

Dříve se spíše používal pojem chudoba, nicméně od 80. let se přiklání k pojmu sociální vyloučení (exkluze), což je pojem komplexnější, týkající se nejen ekonomické oblasti, ale i té politické, kulturní (vzdělanost, hodnoty) apod.¹⁵⁹

---

¹⁵⁶ Srov. MAREŠ, P. *Chudoba, marginalizace, sociální vyloučení*, Sociologický časopis, s. 286

¹⁵⁷ Srov. KREBS, V. a kol., *Sociální politika*, s. 99-101.

¹⁵⁸ MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*, s. 217.

¹⁵⁹ Srov. MAREŠ, P. *Chudoba, marginalizace, sociální vyloučení*, Sociologický časopis, s. 285-287.

Až 80 milionů obyvatel evropské unie (asi 19 % populace) je ohroženo chudobou, potažmo sociálním vyloučením. Evropská unie si klade za cíl vymýtit dětskou chudobu, zajistit slušné bydlení pro všechny, aktivně začlenit nejzranitelnější skupiny (zdravotně postižení, přistěhovalci apod.) na trh práce. Některá opatření také finančně dotuje.¹⁶⁰ „Česká republika patří k zemím s nejnižší mírou chudoby – ta dosáhla v roce 2007 (poslední dostupné údaje ČSÚ a Eurostatu) hodnoty 10 %.“¹⁶¹

„Společnými rysy jsou její přetrvávání v čase, prostorová koncentrace doprovázená marginalizací, patologickým jednáním a vzdorováním normám hlavního proudu společnosti, ale současně i závislostí na sociálním státu a rozpadu tradičních sociálních institucí (např. rodina).“¹⁶²

Vyloučení jedinci (či kolektivy) se nepodílejí stejnou měrou jako ostatní na hmotných i nehmotných zdrojích společnosti a na jejich distribuci či redistribuci. Na základě procesu sociálního vyloučení dochází k zbavení práv a povinností, charakteristických pro danou společnost. Lidé nejsou schopni sdílet sociální statusy či sociální instituce, ztrácejí vliv na společnost i vlastní osud.

Sociální vyloučení má spojitost se sociálním řádem dané společnosti. Silver určil následující 3 paradigmaty založené na aspektech sociální integrace:

- Paradigma solidarity – vyloučení je ohrožujícím činitelem pro sociální soudržnost. Protipólem je integrace, která vytváří vnitřní solidaritu větších celků. Tento proces je žádoucí posilovat.
- Paradigma specializace – vyloučení je důsledkem specializace, kooperace a soutěžení (dělbá práce, sociální diferenciací) a bariéra svobodného pohybu mezi sférami společenského života. Protikladem je ochrana práv jednotlivců. Politika má zajistit svobodu pohybu mezi sférami společenského života.
- Paradigma monopolu – vyloučení je důsledkem monopolu určitých skupin na zdroje moci a vlivu. Politika má zabránit těmto skupinám, aby kladly překážky v přístupu ke zdrojům a umožnit tak všem stejnou šanci participace na společnosti.

---

¹⁶⁰ Srov. European commission, *Poverty and social exclusion*, [online]. Dostupné na WWW: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=751&langId=en>

¹⁶¹ MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ, *Národní program evropského roku boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení* [online]. Dostupné na WWW: http://www.mpsv.cz/files/clanky/7456/Narodni_program_ER_2010.pdf

¹⁶² MAREŠ, P. *Chudoba, marginalizace, sociální vyloučení*, Sociologický časopis, str. 286.

Na problém sociálního vyloučení se můžeme podívat i z hlediska míry solidarity s vyloučenými jedinci a z hlediska toho, kdo je za jejich situaci primárně odpovědný. To může být dáno buď systémově povahou společnosti (nerovnosti, nespravedlnost) – marxistický pohled, nebo jejími dysfunkcemi (chyby v redistribuci, úpadek solidarity), nebo vinou samotných jedinců (nemorálnost, neodpovědnost) – liberální přístup.¹⁶³

4.2 Životní strategie rodin sociálně vyloučených

Jedním z nejpodstatnějších problémů je marginalizace na trhu práce. Placená práce je dnes jednou z nedílných součástí života lidí, je zdrojem živobytí, ale i statusu, identity a sebevědomí člověka. Dlouhodobá nezaměstnanost znamená velkou pravděpodobnost vyloučení těchto jedinců a rodin.

Nejvyšší formou vyloučení je bezdomovectví, dále vznik ghett, do nichž se vyloučení sestěhovávají a odkud majoritní populace odchází. „Objevují se zde symptomy extrémní chudoby jako je anomie, závislost na sociálních dávkách jakožto jediném zdroji příjmů, vysoký stupeň nesezdaného soužití, těhotenství nezletilých a osamělých žen, rozvody, delikvence, nízká úroveň aspirací, kriminalita, šíření drog, násilí, destabilizace rodiny a další“.¹⁶⁴

Delikventní hodnoty a cíle, které jsou pro majoritní společnost zcela neakceptovatelné, předávají sociálně vyloučení dalším generacím. Dochází tak k reprodukci tohoto jednání.

Sociální politika přispívá k exkluzi tím, že všechny programy na zlepšení probíhají v rámci jejich komunity. Chybí tak pozitivní příklad. Vznik ghett, jako následek sestěhovávání, zase vede k pocitu „vlastního území“. Jejich obyvatelé se odcizují hodnotám majoritní společnosti, z jejich prostoru mizí sociální struktury (práce, církev, instituce...)¹⁶⁵

Vysoký výskyt rodin s příjmem nižším než životní minimum je mezi neúplnými rodinami a rodinami s více nezaopatřenými dětmi. V rodinách, kde je tři a více dětí je podíl chudých domácností 18 %, tam, kde jsou děti maximálně dvě je

---

¹⁶³ Srov. MAREŠ, P. *Chudoba, marginalizace, sociální vyloučení*, sociologický časopis, s. 286-288.

¹⁶⁴ MAREŠ, P. *Chudoba, marginalizace, sociální vyloučení*, s. 291.

¹⁶⁵ Srov. tamtéž, str. 291-292

to jen 7 %. „Třetí dítě tedy významně zvyšuje riziko chudoby.“¹⁶⁶ To ovšem může ovlivňovat nejen aspekt mezních nákladů na třetí dítě, ale i to, že vyšší počet dětí je charakteristickým znakem příjmově chudých rodin. V minulosti však byla situace spíše opačná – čím chudší rodina, tím méně mívala dětí právě z toho důvodu, že je nebyla schopna uživit. Dále můžeme srovnat situaci neúplných rodin s úplnými rodinami. Zatímco osamělý rodič je příjmově chudý v 26 % případů, v úplných rodinách jsou to 4 %.¹⁶⁷

Rodiny sociálně vyloučené vycházejí se svými příjmy s velkými obtížemi – i minimálně nastavený standard je vyšší, než jejich reálný příjem. V důsledku toho nemohou investovat do vlastní budoucnosti a do budoucnosti svých dětí (vlastní bydlení, hypotéka...). Častěji žijí v panelových sídlištích a ve venkovských obcích, ti nejchudší v historických centrech města (nájemní byty, popř. byty s bezplatným užíváním). Tyto byty bývají horší kvality, hůře vybaveny a často pouze s jednou místností.¹⁶⁸

Ve vztahu rodiny a sociálního vyloučení vystávají následující rizika:

- Riziko nestability a dysfunkce rodiny
- Riziko na trhu práce vzhledem k rodinným závazkům
- Mezigenerační riziko (životní šance potomků)

Fungující stabilní rodina chrání své členy před různými typy rizik, formují jejich lidský a sociální kapitál, umožňuje využívat jejich životní šance. Při péči o rodinu však vznikají konflikty – např. rodina versus práce.

„Děti též mohou být chápány jako jeden z významných faktorů nezaměstnanosti a faktorů chudoby.“¹⁶⁹ Narození dítěte má negativní dopad na ekonomickou situaci rodiny, na druhé straně má příznivý vliv na vztahy v rodině (zvláště ty mezigenerační).¹⁷⁰

---

¹⁶⁶ MAREŠ, P. *Faktory sociálního vyloučení*, [online]. s. 21. Dostupné na WWW: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_193.pdf

¹⁶⁷ Srov. tamtéž, s. 21.

¹⁶⁸ Srov. MAREŠ, P. *Faktory sociálního vyloučení*, [online]. s. 26. Dostupné na WWW: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_193.pdf

¹⁶⁹ Srov. MAREŠ, P. *Faktory sociálního vyloučení*, [online]. s. 18. Dostupné na WWW: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_193.pdf

¹⁷⁰ SIROVÁTKA, T. *Životní šance, rodina a sociální politika* [online]. s. 45. Dostupné na WWW: http://www.rodiny.cz/07/?pg=texty_sborniky_z_konferenci

V současné době roste možnost volby životních strategií, vzhledem k tomu, že lze zvolit více zaměření najednou (např. práce, rodina), přináší to mnohé problémy. „Hlediska volby jsou ovšem komplexní a zahrnují hodnotové orientace, kvalitu života, životní plány a aspirace, ekonomické tlaky stejně jako dostupné možnosti realizace volby. Omezení možností harmonizace voleb týkajících se těchto různých dominant života mohou být chápána jako jeden z důležitých aspektů procesu sociálního vyloučení.“¹⁷¹ Role sociální politiky je v tomto ohledu přínosná do té míry, do jaké poskytuje prostor volby. Propojuje makrosociální procesy – vytvářející rámec pro určité rodinné chování či možnost podílet se na trhu práce – a mikrosociální úrovni rozhodování o životních a rodinných strategiích.¹⁷²

Více dětí v rodině najdeme nejčastěji u marginalizovaných sociálních skupin. Také podíl dětí narozených mimo manželství souvisí se sociálním postavením a vzděláním. U žen se základním vzděláním je to 70 %, u žen s vysokoškolským vzděláním jen 11 %. Vliv na to má i zájem na výhodnějších sociálních dávkách.¹⁷³ Částky životního minima – závislé na počtu osob v rodině, mohou být pro početnou rodinu, poměrně vysoké – zejména porovnáme-li je s příjmy osob s nízkou kvalifikací, či bez kvalifikace. Získat dávky sociální péče a dorovnat příjem na úroveň životního minima (či ji dokonce překročit) není příliš obtížné. Z podpory příjmu se tak může stát náhrada příjmu. Je zřejmé, že taková situace je demotivující pro ekonomické zajištění vlastními silami a motivující pro rození dětí, protože pro jednotlivce již sociální systém tak výhodný není. Společnost nemůže takový přístup akceptovat. V tomto ohledu může být skutečně dítě chápáno jako zdroj příjmů.

Na druhé straně jsou zde rodiny s dětmi, které jsou sice ohroženy chudobou, nicméně podmínky pro přiznání dávek vyšší příjmů nesplňují (manželství, kdy jeden z partnerů pracuje apod.). Přesto jsou na tom o mnoho hůře než jednotlivci. Tvorba lidského kapitálu a plnění dalších funkcí rodiny nejsou finančně, ani materiálně oceněny, což výrazně znevýhodňuje rodiny s dětmi vůči ostatnímu obyvatelstvu. Výchova dětí není vnímána jako činnost prospěšná pro všechny. Současný pohled na tuto situaci je takový, že mít nebo nemít děti je rozhodnutím a soukromou věcí rodičů, kterou společnost nijak neovlivňuje ani neupřednostňuje. Pro zlepšení dané situace se

---

¹⁷¹ Tamtéž, s.18.

¹⁷² Srov. SIROVÁTKA, T. *Životní šance, rodina a sociální politika* [online]. s. 18-20. Dostupné na WWW: http://www.rodiny.cz/07/?pg=texty_sborniky_z_konferenci

¹⁷³ Srov. MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*, s. 264-265.

v současné době diskutuje např. v souvislosti s volebním právem dětí (v zastoupení), nebo možností přispívat z mezd dětí na důchody rodičů.¹⁷⁴

V souvislosti s výkonem rodičovských povinností se objevuje potřeba shody na tom, co by měl otec a matka svému závislému dítěti poskytnout (a co od nich může společnost vyžadovat). Tato skutečnost je označována jako teze minimálního zaopatření, která uvádí, že každé dítě má nárok na základní výživu, oblečení, ubytování, zdravotní péči a přístup ke vzdělání alespoň takovému, aby ho jeho nedostatek v dospělosti nevykloučoval na okraj společnosti.¹⁷⁵ „Rodičovská autonomie nemůže zůstat sociálně neregulovaná z následujících příčin:

- Dítě je fyzicky i psychicky křehké a před svými rodiči bezbranné
- Ne všichni rodiče dokáží rozeznat, co je pro jejich dítě to nejlepší, a jsou i rodiče, kteří je mohou svou mentální či sociální omezeností či deformací poškozovat
- Rodiče někdy vnímají dítě jako nástroj k uskutečnění svých vlastních projektů a jejich zájem může být i konfliktní se zájmem dítěte
- Každá komunita má sama zájem, aby v ní nevyrostali jedinci vychovávaní k hodnotám, jež jsou neslučitelné s její vnitřní integritou“¹⁷⁶

S určitou „kontrolou“ ze strany státu lze souhlasit i proto, že stát podporuje rodiny právě za účelem toho, aby mohly plnit svou funkci. Měl by proto dohlížet na to, zda poskytnuté prostředky jsou skutečně využívány ve prospěch dítěte a zajištění jeho důstojného žití. V souvislosti se strategiemi sociálně vyloučených se zdá, že získané prostředky jsou mnohdy spíše využívány k snadnějšímu žití rodičů, než jejich dětí.

Sociální služby, které jsou zaměřeny na pomoc osobám ohroženým sociálním vyloučením, jsou obsahem zákona č. 108/2006Sb. o sociálních službách, konkrétně upraveny v díle č. 4 pod označením „služby sociální prevence“. Ty mají napomáhat „zabránit sociálnímu vyloučení osob, které jsou tímto ohroženy pro krizovou sociální situaci, životní návyky a způsob života vedoucí ke konfliktu se společností, sociálně

---

¹⁷⁴ Srov. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ, *Národní zpráva o rodině*, [online]. s. 204. Dostupné na WWW: http://www.mpsv.cz/files/clanky/899/zprava_b.pdf

¹⁷⁵ Srov. MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*, s.152.

¹⁷⁶ MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*, s.152-153.

znevýhodňující prostředí a ohrožení práv a oprávněných zájmů trestnou činností jiné fyzické osoby. Cílem služeb sociální prevence je napomáhat osobám k překonání jejich nepříznivé sociální situace a chránit společnost před vznikem a šířením nežádoucích společenských jevů.“¹⁷⁷

---

¹⁷⁷ Zákon č. 108/2006Sb. o sociálních službách

5 Hodnoty a pozice dětí v hodnotové orientaci české společnosti

Hodnota je často užívaným výrazem. Na oblast hodnot mají různé společenské vědy různý pohled, zvažují je z různých hledisek. Pod tímto pojmem si leccos představují. Jistě bychom se ale setkali s různorodostí těchto pohledů. Zvláště pokud bychom se ptali dál. Kdo (co) určuje, co je hodnotné? Proč je pro jedny hodnotné to a pro druhé ono? Odpovědět na tyto otázky je již složitější. Pokusím se proto na úvod ujasnit pojem hodnota.

Tak jako každý z nás má svůj okruh hodnot, které uznává, je ještě součástí hodnotového okruhu své rodiny, ale i společnosti ve které žije a kterým je právě jeho výběr hodnot do značné míry ovlivněn. V předchozích kapitolách bylo uvedeno, že současná rodina prochází velkými změnami, které jsou způsobeny i změnami v hodnotovém zaměření lidí v české společnosti. Podíváme se tedy na současný stav v této oblasti. Bylo také řečeno, že současná doba není příliš nakloněna dětem. Lze však říci, že dítě ztrácí svou hodnotu pro dnešní společnost?

5.1 Pojem hodnota

K obecné formulaci pojmu hodnota došla filosofie až ke konci 19. století. Filosofie zaměřující se na člověka – která se na něj zaměřuje zvláště kvůli vznikající duchovní krizi společnosti a jedince, se pokouší být filosofií praktickou. Každá z filosofických disciplín vychází ze základních filosofických principů, respektuje poznání ostatních disciplín. Nejpodstatnější ideou pro filosofii hodnot je idea dobra.¹⁷⁸ Teorie hodnot je také označována pojmem axiologie.¹⁷⁹

Na tom, že je filosofie hodnot považována za disciplínu praktickou má (nepřímo) zásluhu I. Kant, pro jeho rozlišení praktického a teoretického rozumu.

„Volba hodnot, hodnotové preference, jejich změny jsou výsledkem individuálního rozhodnutí jedince.“¹⁸⁰ Nenaplněná hodnota klade na člověka požadavek, který však není břemenem, nýbrž ho pozvedá na úroveň mravní bytosti.¹⁸¹

¹⁷⁸ Srov. DOROTÍKOVÁ, S. *Filosofie hodnot*, s.10.

¹⁷⁹ Srov. HARTMANN, N. *Struktura etického fenoménu*, s. 67.

¹⁸⁰ DOROTÍKOVÁ, S. *Filosofie hodnot*, s. 10.

¹⁸¹ Srov. HARTMANN, N. *Struktura etického fenoménu*, s. 82.

Od filosofie hodnot se očekávají řešení neuspokojivé situace ve společnosti (krize hodnot). To je však spíše posláním oborů jako je psychologie, sociologie apod. Filosofie nám pro lepší pochopení hodnotových systémů může poskytnout obecný model hodnoty (rozpozná společné rysy všech hodnot).

Všechny hodnotící soudy vypovídají o subjektivním vztahu člověka ke skutečnosti, o jeho zájmech, preferencích. Filosofie hodnot se zaměřuje na způsob myšlení, který umožňuje sebereflexi člověka v interakci s vnějším světem.

Moderní doba je charakterizovaná jako konzumní, vyznačující se spotřebitelským přístupem. Svět hodnot vidíme jako něco reálně uchopitelného, buď v podobě materiálních věcí, nebo duchovních produktů. Tento stav je označován jako věčný svět hodnot, který vystupuje jako cíl lidského konání a snažení. Není to tedy člověk, kdo určuje, čím pro něho věci budou, nýbrž tyto věci formují jeho zaměření a snažení. Tento přístup však může být nebezpečný, člověk je v podřízeném vztahu, nechává se manipulovat myšlenkami, ideologiemi, které jsou mu předkládány.

Filosofie hodnot vymezuje kulturu od přírody, kde přání, cíle a snahy absentují. Kultura by bez hodnot nikdy nevznikla. Člověk může svou činností vytvářet skutečnosti, které mají hodnotu.¹⁸²

Hodnoty jsou všude, musíme pouze probudit svůj hodnotový smysl. Není proto možné, aby hodnota byla něčím, co teprve má být. Stále lze objevovat nové a nové hodnoty, s tím však jiné (dříve uznávané) ztrácejí svůj význam. Hodnotové vědomí společnosti se tak v průběhu času proměňuje.¹⁸³

Hodnoty můžeme označit za motivující faktor jednání. Každá hodnota se však k něčemu vztahuje, má nějaký význam, kterému pokud porozumíme, můžeme přijmout tuto motivaci. Teleologický přístup Hartmann odmítá – nelze souhlasit, že hodnoty existují kvůli něčemu, neboť ty existují samy o sobě. „Hodnoty existují nezávisle na vědomí. Vědomí je sice může uchopit, nebo minout, ale nemůže je tvořit, spontánně klást.“¹⁸⁴ Podstatným rysem hodnotových vlastností je jejich vnitřní protikladnost (pozitivní versus negativní).

---

¹⁸² Srov. DOROTÍKOVÁ, S. *Filosofie hodnot*, s. 11-21.

¹⁸³ Srov. HARTMANN, N. *Struktura etického fenoménu*, s. 73.

¹⁸⁴ HARTMANN, N. *Struktura etického fenoménu*, s. 173.

5.1.1 Pojetí hodnot

Zastánci toho, že hodnota musí mít podobu *všeobecně platných norem* a ne individuálního rozhodnutí byli W. Windelband a H. Ricket. „Hodnoty jsou tím, co býti má, světem všeobecně platných norem...“¹⁸⁵ Hartmann namítá, že tyto hodnoty nijak nezdůvodňují svou kompetenci. Musely zde být vždy, jen časem došly poznání.¹⁸⁶

Další pojetí hodnot zastává H. Münsterberg. Hodnotami v tomto pojetí je vše o co, na základě svého (aktivního) vědomí, *člověk usiluje*. Hodnoty by tak ovšem byly vázány na individuální vůli každého člověka. Jejich absolutnost je tak v tomto pojetí spatřována ve všeobecném chtění.¹⁸⁷

Další pojetí rozpracoval M. Scheler. Hodnoty je třeba odlišit od jejich věcného nositele (věci, myšlenky...). Mají své *zvláštní vlastnosti – kvality*. Jejich tvůrcem není člověk. Hodnoty nejsou vázány na žádný subjekt jako svůj předpoklad. Mají následující hierarchické uspořádání: nejnižší stojí hodnoty příjemného a nepříjemného, hodnotami vyššího řádu jsou hodnoty vitálního citění, nad těmito hodnotami stojí duchovní hodnoty (ty implikují povinování) a nejvýše a samostatně stojí hodnoty posvátna a neposvátna.¹⁸⁸ Podstatná je citlivost k hodnotám (zvláštní psychická aktivita). Hodnoty však zůstávají, i když cit pominul. V tom lze také spatřovat odůvodnění, proč každý vnímáme hodnoty různě. Hodnoty představují trvalou nezrušitelnou jistotu, my se však musíme rozhodnout pro jejich uskutečnění.¹⁸⁹

V tomto pojetí se objevuje názor, že člověk je ten, kdo hodnoty tvoří, nikoliv objevuje. Na základě čeho se to děje je objektem zkoumání zvláště představitelů psychologických škol. Ti se domnívají, že o *hodnotovém vztahu* rozhoduje psychický stav člověka a jeho vztah k daným skutečnostem (potřeba, zájem, přání, odpor apod.). To vše se děje na základě pocitů jedince. Nastává zde ovšem problém definice absolutní hodnoty. Existenciální filosofové se domnívají, že nic takové určit nelze, protože hodnoty jsou předmětem individuální volby každého jedince, za kterou si sám nese zodpovědnost.

¹⁸⁵ DOROTÍKOVÁ, S. *Filosofie hodnot*, s. 22-23.

¹⁸⁶ Srov. HARTMANN, N. *Struktura etického fenoménu*, s. 44.

¹⁸⁷ Srov. DOROTÍKOVÁ, S. *Filosofie hodnot*, s. 24.

¹⁸⁸ Srov. ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*, s. 213.

¹⁸⁹ Srov. DOROTÍKOVÁ, S. *Filosofie hodnot*, s. 25-27.

Z toho vyplývá, že za hodnotu může být považováno vlastně cokoliv, v čem spatřujeme nějaký smysl.¹⁹⁰ Axiologické pojetí v psychologii rozděluje lidské hodnoty na pozitivní (naplnění lidskosti) a negativní (projevy nelidskosti). Pozitivní hodnoty jsou spojeny s pozitivním vývojem charakteru, duševním zdravím, hledáním smyslu. Negativní hodnoty se pak projevují charakteropatií, duševními nemocemi, odcizením či ztrátou životního smyslu.¹⁹¹

5.1.2 Klasifikace hodnot

Specifická funkčnost

Rozdílnost hodnotové funkčnosti - specifická funkčnost znamená, že hodnoty nejsou zaměnitelné ani vzájemně redukovatelné, specifické teorie formulují jednotlivé hodnoty a normy. Člověk si osvojuje hodnoty tím, že se s nimi ztotožňuje, ne tím, že je pouze registruje. Důležité je rozvíjet svůj smysl pro hodnoty a umět se rozhodnout (pro některé z nich).¹⁹²

Platnost hodnot

Hodnoty lze v tomto ohledu označit jako normy. Norma není protikladná hodnotě, normy hodnoty předpokládají. Hodnotové normy vymezují obecné zásady toho, jak by měl člověk jednat, mají podobu zásad a pravidel. Podmínkou plynulého fungování jedince ve společnosti je, aby normy dané společnosti přijal. Akceptované normy ve společnosti určují duchovní klima, představu o tom, co je dobré. Tyto všeobecně přijímané normy mohou působit i jako omezující činitel svobodného jednání, tato nespokojenost však může být i příležitostí ke změně či úpravě již nevyhovujících hodnot.

Hledisko kultury

Člověk má v zásadě dvě potřeby – materiální a duchovní, dochází se tak k úvahám i o materiálních a duchovních hodnotách. Jedny bývají také označovány za nižší, druhé za vyšší. Materiální hodnoty uspokojují základní potřeby, duchovními hodnotami jsou

---

¹⁹⁰ Srov. tamtéž, s. 28-30.

¹⁹¹ Srov. ÇAKIRPALOGLU, *Psychologie hodnot*, s. 322.

¹⁹² Srov. DOROTÍKOVÁ, S. *Filosofie hodnot*, s. 55-59.

pak např. hudba nebo poezie.¹⁹³ Hartmann toto pojetí odmítá. Dochází zde k záměně nositele hodnoty a hodnoty jako takové. Také nesouhlasí s tím, že nejprve musejí být uspokojeny potřeby nižší, aby mohlo dojít k rozvoji hodnot vyšších.¹⁹⁴ Za součást materiálního prostředí považujeme všechny historicky vzniklé lidské výtvoř, které jsou nositeli hodnot, které vypovídají o vyspělosti jedince i společnosti. Podstatou duchovních hodnot jsou vztahy k nejrůznějším procesům a projevům, které vznikají v lidském vědomí. Tzv. krize hodnot se objevuje v každé době a v každé společnosti (mění se vztahy k dosud platícím hodnotám), dochází k rozpadu tohoto systému hodnot – duchovních hodnot.¹⁹⁵

Hledisko času

Jde o to, zda hodnoty platí absolutně či relativně, zda mohou být označovány za nadčasové, nebo měly svůj význam jen dočasně. „Hodnoty určité doby jsou pochopitelné jen jako hodnoty té doby, jako výpověď o jejím historickém životním stylu.“¹⁹⁶ Přesto můžeme říci, že některé hodnoty vytvořené v minulosti, pro nás mají význam i dnes a lze na ně navázat.¹⁹⁷

5.1.3 Hierarchie hodnot

Poukazuje na vztahy mezi hodnotami. Chápeme-li hodnoty jako ideální a nadčasové normy, tedy vyšší principy (mravní, estetické atd.), nebývají vztahy mezi nimi vždy uváděny do hierarchických souvislostí.

Pokud bychom však chápali svět hodnot jako svět věcí, objevíme již určitou hierarchii, ne však systém.

Hodnotový systém má dvě hlediska – objektivní a subjektivní. Každá společnost má např. určitou morálku – objektivně fungující hodnotový systém. Do jaké míry se s těmito hodnotami člověk identifikuje, jaký k nim zaujme vztah, dokládají jeho subjektivní postoje.

---

¹⁹³ Srov. DOROTÍKOVÁ, S. *Filosofie hodnot*, s. 62.

¹⁹⁴ Srov. HARTMANN, N. *Struktura etického fenoménu*, s.

¹⁹⁵ Srov. DOROTÍKOVÁ, S. *Filosofie hodnot*, s. 62-65.

¹⁹⁶ DOROTÍKOVÁ, S. *Filosofie hodnot*, s. 69.

¹⁹⁷ Srov. tamtéž, s. 66-68.

Struktura systémů je tvořena vztahy mezi hodnotami. Jednou z možností je stupňovité seřazení – hierarchické uspořádání. Znamená to, že všechny hodnoty nejsou stejně významné. Ty nejpodstatnější jsou označovány jako hodnoty dominantní. Kritika důsledného stupňovitého rozvržení hodnot poukazuje na to, že jsou i hodnoty stojící vedle sebe – stejně důležité, což poznáváme v případě, kdy se tyto hodnoty dostanou do konfliktu a my jsme nuceni se rozhodnout.

Reálné hodnotové systémy (rodina), nejsou uzavřeným systémem, ale reagují na vnější podněty – může tak docházet ke změnám v jejich struktuře. Pokud se změny týkají dominantních hodnot, ohrožují samotný základ systému, který se deformuje a směřuje ke krizi.

„Jedním z nejsložitějších hodnotových systémů je společnost. Neboť společnost se jeví jako systém hodnot nikoliv proto, že je soustavou sociálních vztahů, nýbrž proto, že tyto vztahy samy jsou nositeli ještě jiných vztahů – hodnotových.“¹⁹⁸ Až analýza sociálních vztahů nám umožní rozpoznat, o jaké hodnoty se jedná a k jakým subjektivním vztahům dochází.¹⁹⁹

5.1.4 Hodnotová orientace

S hodnotovou orientací souvisí pojem zaměřenost. Zaměřenost je specifikem lidského jednání, neboť jen člověk si vybírá, čím se zabývat bude a čím již nikoliv. Hodnotová orientace má smysl jen tehdy, je-li vnímána jako určitý řád, jež je předvídatelný.

„Skutečnost, že každý hodnotový systém je svou povahou systém pluralitní, který dává prostor různě orientovanému jednání, poukazuje na hodnotovou orientaci jako problém volby a rozhodování. Hodnotová orientace je z tohoto hlediska projevem osobní angažovanosti jedince na určitých hodnotách nebo hodnotových systémech.“²⁰⁰ Rozhoduje se tak o tom jaké hodnoty preferuje, které považuje za dominantní a které za okrajové, které respektuje apod. Tím, že se k nějaké hodnotě přimkne, zároveň se odklání od jiné.

Hodnotové zaměření jedince lze odhalit, zaměříme-li se na principy, na kterých se ustanovil. Jedná se opět o subjektivní pohled daného jedince. Nejobecnějším

---

¹⁹⁸ DOROTÍKOVÁ, S. *Filosofie hodnot*, s. 73

¹⁹⁹ Srov. tamtéž, s. 69-73.

²⁰⁰ Tamtéž, s. 74.

hodnotovým systémem jedince je „světový názor“, nicméně uznává i další hodnotové systémy, ovlivněné tím, v jakém prostředí se pohybuje, věkem apod. Jsou součástí jeho vědomí a výrazem jeho osobnosti.

Potřebu orientace má každý, důležité je, aby byla založena jak intelektuálně, tak citově. Vytvořit si svůj životní hodnotový systém není pro člověka jednoduché, stejně tak si sama společnost musí vytvořit vizi hodnotového systému, který chce představovat.²⁰¹

5.2 Hodnoty české společnosti

Sociologové se ve svých výzkumech zabývají hodnotami jako sociálními fakty – tedy tím co je. Vnímají je jako hluboký zdroj chování lidí.²⁰²

Z četných výzkumů vyplynulo, že došlo obecně k poklesu významu jednotlivých hodnot pro společnost. To může signalizovat pokles kvality či obsahu života vůbec.²⁰³

Podíváme-li se na hodnotovou orientaci české společnosti má jasné hedonistické zaměření. Celých 90% procent se shoduje na tom, že život si musíme udělat tak příjemný, jak je to jen možné. Dalším ze znaků české společnosti je její individualismus. Patrná je však rozporuplnost a nesourodost v odpovědích. Téměř 45 % lidí si myslí, že problémy občanů by měl řešit stát. Většina lidí je spíše konformisticky (58 %) a rovnostářsky (68 %) orientovaná.

Srovnáme-li hodnotové orientace dětí a jejich rodičů zjistíme, že rozdíly mezi nimi nejsou příliš výrazné. Mladší generace je sice více otevřenější a více orientovaná na úspěch, stále však u nich přetrvává myšlenka rovnostářství a spoléhání se na stát, místo na vlastní zodpovědnost. Velký význam (smysl) pro ně shodně má jejich vlastní činnost, láska, rozum a racionalita.²⁰⁴

Jako nejdůležitější sféru v životě označují lidé rodinu (77 %). Méně důležitá je pro mladé, svobodné a bezdětné, nicméně zde lze předpokládat, že se jejich postoje

---

²⁰¹ Srov. DOROTÍKOVÁ, S. *Filosofie hodnot*, s. 76.

²⁰² Srov. PRUDKÝ, L. *Předávání rodinných hodnot v českých rodinách na základě empirických výzkumů* [online]. Dostupné na WWW: http://www.rodiny.cz/f/file/sbornik_senat_09.pdf

²⁰³ Srov. PRUDKÝ, L. *Hodnoty a normy v české společnosti*, s. 19.

²⁰⁴ Srov. PRUDKÝ, L., *Předávání rodinných hodnot v českých rodinách na základě empirických výzkumů* [online]. Dostupné na WWW: http://www.rodiny.cz/f/file/sbornik_senat_09.pdf

ještě změni. Další podstatnou sférou života lidí v naší společnosti představují přátelé a známí, společně s prací.

Pravda je vnímána jako nejdůležitější hodnota vůbec, za ní pak stojí svoboda jednotlivce (zvláště pro osoby řadící se do pravé části politického spektra a s dobrou životní úrovní). Hodnoty jako rovnost mezi lidmi, spravedlnost sociálních rozdílů a solidaritu s potřebnými uvádějí častěji lidé hlásící se k levici a lidé se špatnou životní úrovní. Mezi rozvrstvením hodnot však nejsou patrné velké rozdíly.

Lidé se spíše soustřeďují na soukromé oblasti svého života – rodinu a přátele. Veřejný život, politika jim příliš neříkají.²⁰⁵

Positivní pohled mladých lidí na rodinu však ještě nemusí být důvodem k jejímu založení.²⁰⁶ „Hodnota rodiny se pro některé mladé lidi stává tzv. abstraktní hodnotou.“²⁰⁷ Z tohoto pohledu mohou zaostávat i politická opatření, která mají za cíl ulehčovat založení rodiny.²⁰⁸

5.3 Hodnoty ve vztahu k dětem

Velká část literatury se zabývá tím, jak a jaké hodnoty dítěti v rodině předávat. Soustřeďují se na průběh socializace a přejímání hodnot dítětem. Rodiče svým dětem předávají hodnoty (požadují, aby se choval, jednal tak či tak), o kterých se přesvědčili, že jsou vhodné, užitečné, rozumné. Dítě ovšem dále ovlivňují vrstevníci, média apod. Během života si tak tvoří vlastní rámec hodnot.²⁰⁹

Již při vytváření párů je nejdůležitější hodnotou ideálního partnera dobrý vztah k dětem, hned za tím pak smysl pro rodinný život.²¹⁰

Podíváme se na to z opačného hlediska – tedy jaké hodnoty dítě rodičům přináší. Stejně jako se vyvíjela rodina jako taková, vyvíjel se i vztah k dětem. Rodina nebyla dříve chápána jako hodnota, tak jako dnes. Postupně začala být dětem věnována stále větší pozornost, lidé v nich spatřovali stále větší hodnotu, což se stupňovalo až do stadia, které bývá nazýváno „dítě král“. Tato jeho pozice byla následně upravena stále

---

²⁰⁵ Srov. ČERVENKA, J. *Hodnotové orientace v naší společnosti* [online]. Dostupné na WWW: http://www.cvvm.cas.cz/upl/nase_spolecnost/100044s_cervenka-hodnoty.pdf

²⁰⁶ ŠRAJER, J. MUSIL, L. *Etické kontexty sociální práce s rodinou*, s. 53.

²⁰⁷ Tamtéž, s. 53.

²⁰⁸ Srov. ŠRAJER, J. MUSIL, L. *Etické kontexty sociální práce s rodinou*, s. 53.

²⁰⁹ Srov. PRUDKÝ, L. *Hodnoty a normy v české společnosti*, s. 10.

²¹⁰ Srov. MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*, s. 258.

vzrůstající individualizací společnosti, kdy se nedbalo jen na blaho jednoho člena (dítěte), ale kdy chce uspokojit individuální zájmy všech jejích členů.

Přestože se rodí stále méně dětí, nebylo dítě nikdy tak důležité jako dnes, a to zvláště z hlediska uspokojení citových potřeb rodičů. „Motivace k tomu mít dítě je spojována s touhou po zakořenění, dodání smysluplnosti životu, po pocitech štěstí a vytvoření pevného citového pouta.“²¹¹

Z výzkumu A. Šťastné vyplynulo, že dítě poskytuje svým rodičům následující hodnoty:

- Status dospělosti a sociální identita
- Expanze za hranice vlastního života (pocit nesmrtelnosti)
- Pocit morálnosti (omezí vlastní zájmy pro blaho dítěte)
- Vazby primární skupiny, pocit přidružení
- Pocit kreativity, naplnění a kompetence
- Zdroj stimulace, novosti a zábavy v životě
- Zdroj moci a současně i pocit kontroly nad někým jiným
- Ekonomická užitečnost
- Sociální srovnání a soutěžení²¹²

Rodina je stále nejdůležitější sférou lidí v české společnosti. S přítomností dětí v rodině se obvykle počítá. Dítě má stále výsadní postavení v rodině, i když se rodiče snaží sladit jeho potřeby s těmi svými.

Někteří spatřují v dětech určitý smysl jejich života.²¹³ V. Frankl však vyvrací tvrzení toho, že smysl života spočívá v potomstvu, tím, že rod jednou pravděpodobně zanikne a nakonec možná i celé lidstvo. Problém smyslu tak nelze přesunout na další generace, ten by se pak nevyřešen přesunul zase na generace další. A také přece i život bezdětného má nějaký smysl.²¹⁴

Jako nejvíce ceněný je tak pravděpodobně právě jedinečný citový vztah, který narozením dítěte vzniká.

---

²¹¹ DUDOVÁ, R., VOHLÍDALOVÁ, M. *Rodina a rodičovství v individualizované společnosti*, [online]. Dostupné na WWW: <http://www.genderonline.cz/view.php?cisloclanku=2005112901>

²¹² Srov. ŠŤASTNÁ, A. *Druhé dítě v rodině – preference a hodnotové orientace českých žen*, Sociologický časopis, s. 730-731.

²¹³ Srov. MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*, s. 238.

²¹⁴ Srov. FRANKL, V. *Lékařská péče o duši*, s. 120

6 Odpovědnost ve vztahu k rodičovství

Již bylo řečeno, že dítě rodičům přináší možnost expanze za hranice vlastního života a že děti jsou budoucnost společnosti. Je nutné si uvědomit, že odpovědnost za tuto budoucnost máme v našich rukách jen my sami. Úkolem politiky státu by pak mělo být to, aby vytvořil takové podmínky, v nichž lze tuto zodpovědnost uskutečňovat.

6.1 K pojmu odpovědnost

Odpovědnost je základním požadavkem pro každého, k rozumu probuzeného, člověka. Odpovědně bychom měli přistupovat jak k sobě samotným, tak i ve vztahu k druhým. Jakousi vnitřní regulační složkou odpovědnosti každého z nás je svědomí.²¹⁵ V. Frankl se dívá na svědomí jako na instinkt, kterým je odpovědnost vedena. Svědomí má svůj hlas a mluví k nám. „Religiózní člověk slyší jaksí jasněji než nereligiózní: V rozhovoru se svým svědomím – v tomto nejintimnějším rozhovoru se sebou, jaký vůbec existuje, je mu partnerem jeho Bůh.“²¹⁶

Na lidskou existenci lze pohlížet jako na odpovědnost vzhledem k lidské konečnosti. Důraz je kladen na odpovědnost člověka při utváření svého života. Odpovědnost bývá často spjata se svobodou. „Lidská existence znamená být odpovědným, protože podstata člověka záleží v tom, být svobodný.“²¹⁷ Člověk ve své svobodě je však vždy na někoho vázán. Svoboda tyto vazby předpokládá, je na ně odkázána.²¹⁸ Odpovědnost se však týká nejen naší osoby, ale i těch ostatních. Vždy je nutné rozvažovat a následně argumentovat – proč jednáme tak či onak.

Druhého nelze zbavit jeho vlastního nároku na to být odpovědný sám za sebe. On má svou zodpovědnost a my ji máme pouze potud, pokud on potřebuje naší pomoc k tomu, aby svou odpovědnost naplňoval. Míra odpovědnosti za druhé se hledá těžko a lze ji určit jen obtížně. Odpovědnost je zřetelná v jednání. Je podstatné, do jaké míry je člověk schopen odhadnout veškeré následky svého jednání – ty za které ještě může nést odpovědnost a ty, které prostě nelze předvídat.²¹⁹ „Posuzovat jednání jako jednání,

---

²¹⁵ Srov. SPAEMANN, R. *Šťěstí a vůle k dobru*, s. 200-201.

²¹⁶ FRANKL, V. *Lékařská péče o duši*, s. 70-72.

²¹⁷ Tamtéž, s. 87.

²¹⁸ Srov. FRANKL, V. *Lékařská péče o duši*, s. 87.

²¹⁹ Srov. SPAEMANN, R. *Šťěstí a vůle k dobru*, s. 201-202.

tedy z hlediska morálního, neznamená poměřovat je bezprostředně úhrnem všech jeho následků, nýbrž posuzovat je s ohledem na to, jak jednajícím sám vnímá svou zodpovědnost za následky, nakolik on sám má objektivní obsah svého jednání na zřeteli a vyrovnává se s ním.²²⁰

Musíme být schopni odpovídat se každému, kterého se naše jednání týká. Za všechny však být odpovědny nemůžeme. Odpovědnost za ostatní má základ ve vnímání, ne v principu, nebo mravní zásadě.²²¹

Člověk je nucen neustále volit mezi různými možnostmi, ale může se vždy rozhodnout svobodně. Svobodné vůle by si měl být vědom každý nepředpojatý člověk. Ten, který si není vědom své odpovědnosti, přijímá život jako pouhou danost. Religiózní člověk vnímá pocit odpovědnosti také ve vztahu k tomu, kdo úkol dává.²²²

6.2 Odpovědnost a rodičovství

H. Jonas rozlišuje 2 druhy odpovědnosti:

- 1) odpovědnost jako kauzální připisování vykonaných činů – člověk zodpovídá za svůj čin a jeho důsledky, ať již byly důsledky zamýšlené či nikoliv.
- 2) odpovědnost za to, co je třeba učinit – odpovědnost se nevztahuje primárně na naše vlastní činy a jejich důsledky, ale za „věc“, jež vznáší nárok. To znamená být odpovědný za něco, co leží mimo nás, ale v dosahu naší moci. Taková odpovědnost je brána jako jednostranný vztah.

Takový jednostranný (a vertikální) charakter má i odpovědnost rodičů za děti. Projevem nezodpovědnosti je její zanedbání – to znamená nečinění. Tato odpovědnost (rodičovská) je přírodou ustanovená, je neodvolatelná a nevypověditelná. Děje se tak na základě přirozené odpovědnosti.

Oproti tomu stojící smluvní odpovědnost je vymezena nějakým časově omezeným úkolem. Tuto odpovědnost si lze zvolit. Zřekneme-li se jí, nejedná se ještě o bytostně nezodpovědné jednání.

---

²²⁰ SPAEMANN, R. *Štěstí a vůle k dobru*, s. 200.

²²¹ Srov. SPAEMANN, R. *Štěstí a vůle k dobru*, s. 197.

²²² Srov. FRANKL, V. *Lékařská péče o duši*, s. 87-91.

Existuje ještě jiný pohled na dobrovolně zvolenou odpovědnost. Jde o případ, kdy člověk přijímá odpovědnost, která ještě nikomu nenáleží. Tím, že si ji přisvojil, dostává se tak ovšem člověk pod její nárok. Touto odpovědností může být odpovědnost politická.

Odpovědnost rodičovské péče zakusil nejdříve každý z nás sám na sobě. Mít odpovědnost za někoho patří neoddělitelně k lidskému bytí. Rodičovská odpovědnost je archetypem vší odpovědnosti.²²³ „Její předmětem je dítě jako celek a ve všech svých možnostech, nejen v bezprostředních potřebách.“²²⁴ Na počátku jsou to zvláště tělesné potřeby, ale pak se k nim přidávají další, které je třeba podporovat výchovou (vědění, charakter). Jde tedy jak o pouhé bytí, tak i o nejlepší bytí (štěstí). Výchovou je dítě uváděno do světa, jsou mu zprostředkovávány normy a názory, jež mu umožní vstup do širšího společenství. Soukromé se tedy stává věcí veřejnou. Rodiče tak vychovávají dítě (mimo jiné) pro stát, který má však také zodpovědnost za výchovu dětí (dozor, pomoc apod.). Stát chce také spolupůsobit na výchovu svých občanů. Zde se prolíná rodičovská a státnická zodpovědnost. V průběhu dějin docházelo stále více k přesunu kompetencí na stát.

Vztahu rodičů k dítěti, vzhledem k odpovědnosti, se nemůže nic vyrovnat. Je to naprosté vědomí toho, že oni přivedli na svět své potomky, poznání naprosté nutnosti celkové péče a láska. Stát má pak funkci toho, který vytváří podmínky, aby byla rodina zabezpečena (uživila se) – odpovídá na výzvu veřejné potřeby. Rodičovská odpovědnost je však vždy do určité míry odpovědností politickou. Rodiče své děti vychovávají na určitém území, s jistými tradicemi, prostřednictvím určitého jazyka. Stává se tak vždy součástí určitého společenství.

Rodičovská zodpovědnost má spjatost s budoucností jejích výsledků. Toto předvídání je však nanejvýš složité. I tak by měla být budoucnost zahrnuta do celkové zodpovědnosti.²²⁵ „Tedy právě to, zač zodpovědný člověk v jeho důsledcích již nemůže odpovídat: to, že je vlastní příčinou existence, o kterou pečuje, je nejvyšším předmětem jeho povinnosti pečovat“.²²⁶

---

²²³ Srov. JONAS, H. *Princip odpovědnosti*, S. 142 -146.

²²⁴ Tamtéž, s. 159

²²⁵ Srov. JONAS, H. *Princip odpovědnosti*, s. 146 – 165.

²²⁶ Tamtéž, s. 165.

6.3 Odpovědnost při plánování rodičovství

V souvislosti s odpovědným rodičovstvím se mluví i o regulaci počětí. Určitá snaha o regulaci počětí se objevovala už v dávné minulosti. Rámec tomuto jednání dalo až křesťanství. S vývojem společnosti a změnami rodinných struktur byl tento rámec pro širokou společnost neudržitelný. Masový rozvoj antikoncepčních prostředků, které umožňují téměř stoprocentní kontrolu počětí se již neváže jen na nutnost vzniklou nejčastěji ekonomickou či sociální nouzí, nýbrž na osobní rozhodnutí ženy, nebo páru snažícího se o svou individuální úspěšnost.²²⁷

Mnozí rodiče se potýkají při plánování rodiny s osobními obtížemi, např. v oblasti ekonomické a pedagogické. V tomto ohledu je diskutováno, zda je oprávněné či nezbytné kontrolovat porodnost. Za příčinu problému je označováno mnohem více nerovné rozdělení bohatství a nedostatečné využívání nevyčerpatelných přírodních zdrojů. Správným přístupem k problému má tedy údajně být zvýšené vědecké a technické úsilí člověka o rozšíření jeho vlády nad přírodou, zlepšení podmínek v oblasti hospodářské a sociální a posílení solidarity mezi národy.²²⁸ „Rodiče jsou povinni darovat svým dětem život odpovědným způsobem. Přihlédnou jak k vlastnímu dobru, tak k dobru svých dětí, ať už narozených, nebo v budoucnu předvídaných, uváží též hmotné i duchovní podmínky doby a své situace a budou brát konečně zřetel i na dobro rodinného společenství, světské společnosti a církve“.²²⁹ K řešení populačních problémů by měl přispět stát, nicméně rozhodnutí o počtu dětí by mělo zůstat v odpovědnosti každého rodiče.²³⁰

Podle encykliky Pavla VI. *Humanae Vitae* je možné, pokud jde o fyzické (ohrožení zdraví či života matky), hospodářské, psychologické a sociální podmínky, projevit odpovědné rodičovství dvojím způsobem:

- 1) řádně uvážené a velkodušné rozhodnutí mít početnou rodinu
- 2) rozhodnutí, učiněné z vážných důvodů a při zachování mravního zákona, vyhnout se dočasně nebo na neurčitě dlouhou dobu narození nového dítěte²³¹

²²⁷ Srov. BARTOŇOVÁ, D., *Populační vývoj České republiky 1990-2002*, s. 6.

²²⁸ Srov. PESCHKE, K. H. *Křesťanská etika*, s. 440.

²²⁹ Tamtéž, *Křesťanská etika*, s. 441.

²³⁰ PESCHKE, K. H. *Křesťanská etika*, S. 441

²³¹ Pavel VI. *Humanae Vitae* [online]. Dostupné na WWW: <http://www.kebrle.cz/katdocs/HumanaeVitae.htm>

Praktická část

1 Cíl výzkumu

Cílem sondy je popsat současnou situaci konkrétních rodin, které se rozhodují pro dítě, nebo již děti mají a přiblížit jejich pohled na oblast rodičovství v dnešní společnosti. Měla by zjistit a shrnout hodnotovou orientaci partnerů, změny, které dítě přináší, pociťovanou míru zodpovědnosti při plánování rodiny a také to, jak vnímají současnou situaci ve společnosti pro pořízení si rodiny (popř. jak velké apod.).

1.2 Výzkumné okruhy

- 1) Jak se změnila (předpoklad bezdětných, že se změní) situace rodiny po narození dítěte
- 2) Jak konkrétně podporuje stát dané rodiny, do jaké míry by měl podporovat, jakým způsobem
- 3) Hodnotová orientace partnerů - jaký vliv mají hodnoty dané rodiny v pohledu na rodičovství.
- 4) Vnímaná osobní zodpovědnost při plánování rodičovství a péči o dítě
- 5) Jak je vnímáno celkové společenské klima pro zakládání rodin a rození dětí (lze mít tolik dětí, kolik si kdo přeje apod.), jaký význam přikládají rodinné politice

2 Charakteristika výzkumného souboru

Výzkumný soubor tvoří 5 rodin žijících ve městech jižních Čech. Záměrně jsem zvolila nesourodý vzorek těchto rodin, abych získala větší názorové rozpětí na danou problematiku a popsala tak více rodinných strategií. Zároveň jsem se však snažila najít rodiny žijící v manželství, do kterých se stále rodí většina dětí a je zde tedy velký předpoklad, že pokud děti nemají, alespoň o nich vážně uvažují.

Z hlediska forem rodinného soužití se jedná o 4 manželské páry a jednu neúplnou rodinu (žena s dětmi). Manželské páry jsou dále členěny na 2 dětné páry a 2 bezdětné. Z toho jedno dětné manželství a jedno bezdětné manželství se pokládá za věřící rodinu. Neúplnou rodinu v tomto vzorku pak lze označit za ohroženou sociálním vyloučením. Všechny rodiny jsou z okruhu známých, nebo pracovních kontaktů.

2.1 Technika sběru dat a metodika

Rodiny byly osloveny v měsíci červnu roku 2010, byl jim vysvětlen účel a způsob spolupráce, cíle sondy a způsob zpracování získaných údajů, s jejichž prezentací v této práci vyslovili souhlas. Všechny údaje jsou anonymní, jména smyšlená.

S rodinami jsem byla opakovaně v kontaktu, zaznamenávala jsem tak údaje, které mi sami sdělili, ale i postřehy na základě vlastního pozorování. Na základě těchto informací byly tvořeny kazuistiky.

Dále jsem volila metodu hloubkového rozhovoru podle předem připraveného okruhu otázek. Během rozhovoru byly pokládány doplňující otázky, tak, aby došlo k získání relevantní odpovědi na dané otázky. Informace byly v průběhu rozhovoru písemně zaznamenávány. Výstupy z těchto rozhovorů jsou interpretovány u jednotlivých kazuistik. Závěrečná komparace a shrnutí je uvedeno v diskusi v závěru této kapitoly.

3 Přehled kasuistik

3.1 Kasuistika č. 1

Katka a Petr

Věk: Katka 27 let, Petr 30 let

Rodinný stav: Manželé

Počet dětí: 0

Vzdělání: Katka – vysokoškolské

Petr – středoškolské

Katka a Petr se znají zhruba 7 let (údaj z června 2010), vzatí jsou asi 6 měsíců, to znamená, že více jak 6 let žili v kohabitaci. Oba dva pocházejí z neúplné rodiny. Nyní žijí v nájemním bytě v menším městě. Během společného soužití vystřídal několik takových nájmu.

Oba dva pracují na plný úvazek, Petr jako IT specialista, Katka jako úřednice. Jejich příjmy jsou zhruba srovnatelné s průměrným příjmem v České republice.

Asi po 5 letech vztahu se rozhodli, že si vezmou hypoteční úvěr na vlastní bydlení – k tomu uvádějí: „*už jsme chtěli mít něco svýho a podle sebe, usadit se...*“ Významné úspory žádný z nich neměl. Výše úvěru byla poměrně vysoká a na měsíční splátky byl použit téměř celý měsíční plat jednoho z partnerů. Oba shodně uvádějí, že nepřemýšleli, že by se nejdříve vzali a pak až si brali úvěr a řešili vlastní bydlení. Pro oba v té době nebylo manželství něčím podstatným. Katka uvádí: „*že už si Petra vzala v momentě, kdy podepisovali společnou půjčku*“ a další „*papír*“ jí nepřišel důležitý. Koupili tedy pozemek za městem a začali stavět menší rodinný domek. Vzhledem k úsporám domek staví převážně svépomocí, čímž se doba dostavby značně protahuje.

Pro Petra byl vnímán sňatek jako věc poměrně „odstrašující“, hlavně kvůli horší odvolatelnosti a ztrátě svobody – „*představa, že už z toho nemůžu couvnout a mám to nafurt mě dost děsila.*“ Přiznává, že si k tomu musel dojít časem. Jejich sňatek nebyl něčím dlouhodobě plánovaným. Jednalo se spíše o spontánní rozhodnutí a ke svatbě došlo během několika týdnů od tohoto rozhodnutí.

Katka, více než Petr, vnímá důležitost manželství pro výchovu dětí. Je si v manželství jistější. Oba se shodují, že by chtěli mít maximálně dvě děti. Katka říká: *„nikdy jsem nebyla zrovna mateřský typ, nerozplývala jsem se nad dětma, moc jsem s nima do kontaktu nepřicházela“*. Přesto nyní vyjadřuje touhu po dítěti. Dle svých slov *„už má věk“* i podmínky (vhodného partnera, jisté bydlení). Má však obavy, zda péči o dítě zvládne, ale i zda budou schopni po ztrátě jednoho příjmu splácet úvěr na bydlení. Petr v tomto ohledu vnímá velký podíl odpovědnosti a jen konstatuje: *„že se to bude muset zvládnout“*. Oba uznávají tradiční rozložení rolí v rodině, muž hlava rodiny a primární živitel, žena „pečovatelka“. Tříletou rodičovskou dovolenou považují za ideální. Souhlasí, že každý by měl mít jen tolik dětí, kolik uživí. Na pomoc státu se příliš nespolehají. Uvítali by však snazší dostupnost bydlení. Katka uvedla, že pokud by měla možnost chodit do zaměstnání na zkrácený úvazek ještě před vypršením rodičovské dovolené, tuto možnost by pravděpodobně využila – *„asi bych si tam šla tak trochu odpočinout...změnit prostředí. A taky ty peníze se samozřejmě budou hodit...“* Současná opatření rodinné politiky považují za přínosné pouze pro určitý úzký okruh lidí. Katka očekává, že po narození dítěte bude muset omezit své koníčky, zhorší se jejich finanční situace. Petr uvádí, že asi bude pociťovat větší tlak na nutnost zajistit rodinu. Hodnoty, na kterých si shodují, jsou láska, zdraví, poté rodina. Petr oceňuje v souvislosti s příchodem dítěte, že mu umožní pokračování „jeho rodu“, Katka klade důraz na jedinečný citový vztah.

3.2 Kasuistika č. 2

Jana a Tomáš

Věk: Jana 51, Tomáš 59 let

Rodinný stav: Manželé

Počet dětí: 2

Věk dětí: 26 a 15 let

Vzdělání: Jana – vyšší odborné

Tomáš – středoškolské

Jana a Tomáš jsou manželi zhruba 26 let. Oba vycházejí z úplné rodiny. Před svatbou spolu chodili asi 6 měsíců. Během toho Jana neplánovaně otěhotněla a jak bylo tehdy běžné, vzali se. Od té doby bydlí společně s Janinými rodiči ve dvougeneračním domku na okraji většího města. V současné době jsou oba zaměstnaní. Jana pracuje v sociálních službách, Tomáš jako programátor. Tomášovy příjmy jsou nadprůměrné, Janiny naopak podprůměrné.

Jejich první dítě (dcera) se narodilo se zdravotním postižením. Jana strávila na rodičovské dovolené 7 let, pobírala dále přídavek na dítě a příspěvek na postižené dítě. Léčba dcery vyžadovala zvýšené finanční náklady na léčbu i cestování do lékařských zařízení. Rozpočet tak byl poměrně napjatý.

Největší hodnotou je pro Janu rodina a dobré vztahy v ní, zdraví a vzdělání. Oba současně vnímají jako podstatnou vzájemnou pomoc v rodině (napříč generacemi). Jana také uvádí, že by měl být kladen větší důraz na princip subsidiarity, prohlašuje k tomu: *„dítě není státu, dítě je tvoje“*. Zdůrazňuje, že pomoc státu by měla přijít až když se stane něco mimořádného. Dále uvádí, že přídavky na dítě by měly být striktně vázány na školní docházku dětí. Z opatření rodinné politiky pomáhající rodinám by nejvíce ocenila nepřímou finanční pomoc – zvýhodnění na daních. To ji přijde konstruktivnější, než výplata (zvyšování) sociálních dávek. Má pocit, že podpora státu směřuje pouze k jedné skupině obyvatel. *„Ti, co jsou dlouhodobě závislí na dávkách nic nenutí, dlouhodobě toho zneužívají, nic neplatí – u doktora, ve školce...“* Tomáš je v tomto ohledu shovívavější.

Jana uvádí, že dnešní klima není příliš příznivé pro početnou rodinu. „*Já bych nechtěla víc dětí, protože bych jim nebyla schopná zabezpečit kvalitní vzdělání...Dneska je trend nejdřív se zajistit pro budoucnost – vzhledem k dnešním platům to trvá dost dlouho. Je to hodně o penězích.*“ Jana také uvádí jednu zajímavou skutečnost, vzhledem k pozdnímu narození druhého syna bude již pravděpodobně v důchodu, než dostuduje. Má tak obavy z toho, zda bude schopna studium financovat i u něho.

3.3 Kasuistika č. 3

Tereza

Věk: 36

Rodinný stav: svobodná

Počet dětí: 5

Věk dětí: 16, 12, 9, 5, 3

Vzdělání: Vyučena

Tereza pochází z úplné rodiny, sama se však nikdy neprovdala. Tereza v současné době bydlí se svými dětmi v azylovém domě. Předtím bydlela v bytě v majetku města. Tento byt však vyhořel a ona byla nucena se vystěhovat.

Byla vyučena v oboru pekařka. Tuto práci vykonávala po škole necelé dva roky. Poté otěhotněla se svým přítelem. Nastěhovali se společně do nájemního bytu. Tereza má s tímto partnerem první 3 děti. S tím však posléze měli konflikty takové, že partner odešel ze společné domácnosti. Tereza žila asi rok bez partnera, poté si našla nového, se kterým má poslední dvě děti. V posledním bydlišti (městském bytě) už společně nežili.

Tereza je od narození prvního dítěte prakticky neustále na rodičovské dovolené. Jejím současným příjmem jsou dávky státní sociální podpory a alimenty. Dohromady je výše jejího příjmu srovnatelná s čistou průměrnou mzdou. Tereza vnímá svou současnou finanční situaci napjatě, protože dříve se měla mnohem lépe. „*Dřív sem nemusela počítat každou korunu, dneska když zaplatím, co musím, tak neušetřím ani korunu.*“ Vzhledem ke zpříšňování a snižování výplaty některých dávek, se její příjem skutečně, poměrně výrazně, snížil. Největší výdaje má se zabezpečením dětí (stravné,

dojíždění do školy apod.). V tomto ohledu má pocit, že musí své děti omezovat, na rozdíl od ostatních – „nemůžu jim pořídit všechno co by chtěly.“ Práci si prý těžko shání, protože si může dovolit pracovat pouze na jednu směnu. K nalezení práce je velmi skeptická, doslova říká, že „práci si stejně nenajdu, nikde mě nebudou chtít, ještě když mám děti...“ Nejmladší dcera navštěvuje na 4 hodiny denně mateřskou školu, uvítala by tak zatím spíše nějakou brigádu. Také kalkuluje s tím, aby se jí práce „vyplatila“. Tedy aby to, co si přivydělá, jí nevzali z dávek. Její nejstarší syn se před časem rozhodl, že již dál studovat nebude. Matce nyní finančně nevypomáhá, je hlášen na úřadu práce. Tereza k tomu dodává: „no co s nim nadělám...“

Tereza vidí nejproblematičtější oblast sociální politiky v nízkých dávkách (uvítala by tak navýšení přímé finanční podpory). Dále je nespokojena s problematickým vymáháním alimentů od otců. „všechno zůstane jenom na ženských, chlapi si běhají po světě a nikdo na ně nemůže, protože moc dobře ví, že když jednou za čas zaplatí, nic se jim nestane.“ Stát by měl pak tento příjem dorovnat.

Největší hodnotou jsou pro Terezu její děti. Nikdy prý nepřemýšlela, kolik jich bude mít. Pokud by našla vhodného partnera, klidně by si poříдила další. Manželství pro Terezu není zvlášť důležité, záleží na vztahu, který spolu partneři mají.

3.4 Kasuistika č. 4

Lucie a Jan

Věk: Lucie 21, Jan 23 let

Rodinný stav: Manželé

Počet dětí: 0

Vzdělání: Lucie: středoškolské

Jan: vysokoškolské

Lucie a Jan jsou manželé zhruba rok, před svatbou se také znali přibližně jeden rok. Brali se tak na současné poměry velmi brzy. Oba dva se považují za věřící (katolíci), v této víře byli vychováváni. Jan má ještě 3 sourozence, Lucie je jedináček.

V současné době žijí u Luciiných rodičů v rodinném domku. Jan chodí do zaměstnání a Lucie studuje vysokou školu. Rodinu plánují, až Lucie dostuduje (pravděpodobně léto 2011). Také by se chtěli odstěhovat do vlastního bydlení, zatím je to však pouze ve fázi úvah. Pořídit si vlastní bydlení považují v dnešní době za problematickou oblast pro většinu mladých lidí. Společně očekávají, že se po narození dítěte změní životní úroveň, a to z důvodu větších výdajů spojených s péčí o dítě.

Lucie oceňuje, že je v našich podmínkách snadná dostupnost vzdělání. Jinak výraznou pomoc státu neočekávají: „*vše stojí na našich schopnostech a možnostech*“. Dále uvádí: „*stát moc rodinu podporovat nemůže, protože nemá dostatek prostředků, a proto neustále snižují pomoc v mateřství a rodičovství...*“ Se současnou situací v oblasti rodinné politiky jsou vesměs oba smířeni.

Jako významnou hodnotu uvádějí vzdělání a rodinu. Vyjadřují nespokojenost s hodnotovým zaměřením dnešní společnosti. Lucie k tomu dodává: „*dítě pro rodinu i společnost musí být tou nejvyšší prioritou, jinak to nakonec skončí, že místo dětí si budeme pořizovat pejsky a majetek a naše hodnoty budou stát na majetku a ne duchovnu*.“ Jan si také myslí, že dnešní mladí nechtějí přijímat za nic a nikoho zodpovědnost, „*furt si chtějí užívat a nakonec zjistí, že nic nemají*.“

Významně pocítují odpovědnost při plánování rodiny. Dítě musí mít v první řadě zázemí. Také vnímají důležitost vzájemného vztahu mezi manželi, které dítě formuje a připravuje na budoucnost. Lucie uvádí, že „*každé dítě by mělo mít rodiče, kteří se vzájemně podporují a tím předávají dítěti obraz rodiny, který si dítě vezme do života*“ Oba se shodují, že manželství je jedinou ideální formou soužití ve vztahu k dětem.

Lucie uvádí, že by lidé měli mít tolik dětí, kolik si přejí a nikdo by je v tomto ohledu neměl omezovat. Sama by chtěla mít větší rodinu, pokud to bude v jejích silách.

3.5 Kasuistika č. 5

Anna a Josef

Věk: Anna 45, Josef 48 let

Rodinný stav: Manželé

Počet dětí: 4

Věk dětí: 25, 23, 18, 15

Vzdělání: Anna: středoškolské

Josef: středoškolské

Anna a Josef spolu bydlí ve větším bytě v centru města. Manželé jsou spolu 26 let. Předtím se znali asi rok. Po svatbě žili nejdříve u Anniných rodičů, poté i u Josefových. Byt, ve kterém nyní žijí, zdědili. Oba se považují za věřící, pocházejí z úplné rodiny. Anna má dva sourozence, Josef jednoho. Anna pracuje jako zdravotní sestra (s podprůměrnými příjmy), Josef úředník s průměrným příjmem.

Dvě starší děti již s nimi nebydlí, zbylé dvě studují. Anna zůstala s dětmi poměrně dlouhou dobu doma – *„přišlo mi to tak správné, děti mě potřebovaly a velkou rodinu jsem chtěla...“* Veškeré zajištění rodiny měl na svých bedrech Josef – *„museli jsme se uskromnit, někdy pomáhala celá rodina...“* Na pomoc státu obvykle těsně nedosáhli. Oba souhlasí, že by se o svou rodinu měli být schopni rodiče postarat sami, ve spolupráci se širší rodinou. Podporováno by mělo být manželství jako ideální místo pro rození dětí, dnes možná jedinou jistotu, kterou děti mají.

Děti jsou pro ně skutečným darem, podstatné pro Annu je, aby obstály v dnešním světě, mohly dělat, co je bude naplňovat. Péči o děti bere jako práci na plný úvazek. *„Já cítím odpovědnost za to, aby z nich vyrostli dobří lidi...“* Pod tímto pojmem si představuje sociální cítění, odpovědnost, schopnost postarat se v budoucnu o sebe. Také dodává, že radost z narození dítěte vždy překryla existenční potíže. Anna dále uvádí, že děti mají sice ke své radosti, ale především kvůli nim samým.

Anna vnímá dnešní situaci mladých lidí (vidí to i na svých dětech) jako složitou. *„Mají tolik možností, že neví, co si vybrat, my neměli žádný...“* Také dodává, že děti se dnes moc „nenosí“. Na tvrzení, že dítěti je třeba poskytnout to nejlepší uvádí, že je toto dnes chápáno hlavně z hlediska hmotného zabezpečení. Ze strany státu by uvítala

snadnější dostupnost bydlení, jako výchozí bod pro založení rodiny. Také uvádí, že sociální politika by měla řešit aktuální problémy rodiny a ne až s určitým časovým odstupem (systém některých dávek). Přesto si myslí, že dnešní situace není zase tak špatná, že se jen lidé nechtějí uskromnit, než že by nemohli.

Jako základní právo každé rodiny považují rozhodnout si o tom kolik dětí budou mít. Rodiče však musí rozvažovat, kolik toho jsou skutečně schopni zvládnout. Rodinám, které se dostanou z nepředpokládaných důvodů do „úzkých“ by mělo být pomůženo.

4 Diskuse

Jak již bylo uvedeno, názory rodin jsou na danou problematiku dosti různorodé, vzhledem k výběru vzorku. Vliv na jejich názory má jistě věk, vzdělání, původní rodina apod.

Podíváme-li se na první výzkumný okruh – tedy na *oblast změn přinášející narození dítěte* z této sondy vyplývá, že narození dítěte je skutečně něčím, co rodinu zasáhne a změní její běh. Z rozhovorů bylo patrné, že zvláště bezdětné rodiny mají obavy, že se významně změní jejich životní úroveň, zmíněno bylo také omezení času pro vlastní koníčky. Rodiny s dětmi uváděly, že se změnilo „všechno“, nicméně finanční stránku neupřednostňovali. Patrně proto, že mají již tento zlomový okamžik za sebou. Finanční zátěž spojovali s další péčí o dítě s tím, že čím jsou děti starší, tím je péče nákladnější. Tento aspekt také vnímali jako omezující faktor pro pořízení si většího počtu dětí. Ne z důvodu, že by děti neuživili, ale že by jim nebyli schopni poskytnout vše, co by mohly potřebovat (zvýšené náklady na vzdělání apod.). O větším počtu dětí neuvažovali jen Katka s Petrem a Tereza, která svoji finanční situaci vnímá sice asi nejproblematičtěji, nicméně to pro ni není omezujícím faktorem.

Katka sdělila, že by pro změnu prostředí a zlepšení finanční situace pravděpodobně využila možnosti pracovní činnosti během rodičovské dovolené, pokud by k tomu byly vhodné podmínky. Jana tuto možnost během rodičovské využívala, ale pracovala z domova. Přikláním se k názoru, že opatření rodinné politiky pro snadnější skloubení rodičovské a pracovní role je smysluplné. A to právě pro mladé (zvláště ženy), kteří se nechtějí jednou volbou (rodičovství) uzavřít všem ostatním možnostem (seberealizace v práci apod.). Tereza také sdělila, že si shání zaměstnání. Ani jí není současná situace nakloněna, protože její možnosti pracovního uplatnění jsou omezené (dlouhodobě nepracující, práce na jednu směnu apod.). Tereza by však raději zůstala s dětmi doma, pokud by mohla.

Oblast podpory státu - rodiny přikládají roli sociální politiky a opatřením její rodinné politiky spíše menší význam. Z tohoto hlediska se vyčleňuje jen neúplná rodina, která je na opatřeních státu více závislá. Finančně v podstatě z velké části. Je zřejmé, že neúplná rodina by spíše ocenila přímou finanční pomoc, než rodina úplná, kde se předpokládá, že minimálně jeden z partnerů je výdělečně činný a spíše se kloní k nepřímé finanční

pomoci. Jan a Lucie dokonce vyjadřují pochopení s tím, že stát nemá prostředky na větší finanční podporu rodin.

Je otázkou, zda je rodinná politika pro zpovídané natolik neatraktivní, nebo jsou spíše zklamáni současnou situací a mají pocit (což i několikrát zaznělo), že rodinná politika se „specializuje“ na úzkou skupinu rodin (tu s nízkými příjmy). Deklarovaný cíl rodinné politiky – podporovat celospolečensky rodiny a vytvářet klima „přátelské k rodině“, by se tak se skutečností zatím pravděpodobně míjel. Pravdou ovšem také je, že „individuální orientace na veřejnou a politickou sféru je v české populaci věcí spíše výjimečnou.“²³² České rodiny s dětmi připouštějí, že opatření rodinné politiky by sice neměly výrazný vliv na reprodukční plány, nicméně by jim prý usnadnily realizovat a naplnit jejich rodičovské plány (případně mít děti dříve a mít jich třeba i víc).²³³

V jednom případě zaznělo, že stát by měl zpřísnit kontrolu při vyplácení dávek a důsledně dohlížet na to, zda jsou peníze skutečně využívány ve prospěch dítěte.

Kromě Terezy všechny rodiny shodně uvádějí, že péči o děti by si měli zajistit vlastními prostředky a vlastními silami. Do popředí tak vyzdvihují princip subsidiarity, kudy se nyní chce sociální politika ubírat. Největší problém, pokud se mají zajistit vlastními silami, vidí v pořízení si bydlení. Pokud zvolí možnost hypotečního úvěru (a na tento úvěr dosáhnou – splní podmínky) je to v jejich rozpočtu značná zátěž, vezmeme-li ještě v úvahu, že příjem se s narozením dítěte obvykle sníží. Obce sice nabízejí možnost sociálního bydlení, na to má však manželská dvojice (pokud v ní alespoň někdo pracuje) obvykle vysoké příjmy. Často však jejich příjmy nemusí dosáhnout na zmiňovaný úvěr. Často jsou tak nuceni využívat nájemního bydlení, které v sondě Katka s Petrem za ideální nepovažují. Na sociální bydlení v průzkumu dosáhla Tereza.

Při rozhovorech mě velmi překvapilo, že ani jedna rodina neuvedla – v souvislosti s vazbou na stát – že děti jsou jejich (a nejen jejich) zajištěním do budoucna. Je patrné, že stát v průběhu 20. století opravdu převzal některé funkce za rodinu, ty tak již vazbu děti – budoucnost pravděpodobně nevnímají tak zřetelně, jako tomu bylo dříve. Přitom se v současné době výrazného mediálního působení stále diskutuje o špatném výhledu a neudržitelnosti důchodového systému způsobenou

---

²³² ČERVENKA, J. *Hodnotové orientace v naší společnosti* [online]. Dostupné na WWW: http://www.cvvm.cas.cz/upl/nase_spolecnost/100044s_cervenka-hodnoty.pdf

²³³ HÖHNE, S. *Podpora rodin s dětmi a vliv peněžních transferů na formu rodinného soužití*, S. 48 [online]. Dostupné na WWW: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_256.pdf

nízkou porodností. V tomto ohledu vnímám jako pozitivní možnost již pracujících dětí přispívat na důchod svým rodičům. Tak by alespoň trochu byli oceněni rodiče s dětmi oproti bezdětným.

V oblasti hodnotového zaměření partnerů byla uváděna jako nejpodstatnější hodnota právě rodina, dobré vztahy v ní. Je patrné, že rodina je opravdu místem předávání hodnot, hlavně těch, které se týkají vztahu k druhým láska, pomoc apod. Z rozhovorů bylo zřejmé, že si tuto skutečnost – tedy určité „vybavení“ dítěte pro jeho další život uvědomují. Dále pak také vzdělání, které umožňuje jejich dětem (mimo jiné) lepší uplatnění v budoucnosti. Dnes si výchova v rodině klade za cíl právě úspěch ve škole (v zaměstnání) a osobní rozvoj, seberealizaci.²³⁴

Rodiny také uváděly, že nejvyšší hodnotou jsou děti (Tereza), ale také to, že děti by měly být nejvyšší prioritou (Lucie) pro společnost. V souvislosti s tím bylo také vyjádřeno určité rozhořčení nad současnou situací v české společnosti – tedy s tím, že lidé raději hromadí majetek a pořizují zvířata (věcný svět hodnot), než aby měli děti - a poukázání na to, že by měly být upřednostněny hodnoty duchovní před těmi materiálními. Není pro mě překvapující, že takto uvažuje právě věřící pár, kde lze, více než jinde, přepokládat orientaci na duchovní hodnoty. V souvislosti s rodičovstvím lze také uplatnit tvrzení, že výběrem jedné hodnoty se jiné zříkáme.

Oblast odpovědnosti a rodičovství - nejčastěji uvádějí v souvislosti s plánováním rodiny nutnost vytvořit pro dítě nejdříve vhodné podmínky (hlavně bydlení, finanční zajištění). Podle sdělení Jany to však v dnešních podmínkách (finančním ohodnocením pracujících) trvá velmi dlouho. Cítí to jako naprostou nutnost a vlastní nezodpovědnost, pokud by tomu tak nebylo.

Rodiny pocítují svou zodpovědnost za nový život, jakási širší zodpovědnost za další vývoj společnosti však již není z rozhovorů patrná. Je zřejmé, že rozhodnutí o založení rodiny, o její velikosti vnímají jako bytostně soukromou záležitost. Přitom však, zvláště u neúplné rodiny, je požadováno, aby byly ze strany státu široce podporovány. U Terezy jsem toto vnímala výrazně.

Anna vyjádřila i pocíťovanou zodpovědnost za to, co z jejich dětí jednoho dne „vyroste“.

---

²³⁴ DUDOVÁ, R. VOHLÍDALOVÁ, M. [online]. *Rodina a rodičovství v individualizované společnosti*.

Společenské klima pro zakládání rodiny nevnímají zpovídané rodiny příliš příznivě (až na Annu). Lze diskutovat, zda někdy takové období vůbec bylo. Můžeme se také zamýšlet, zda podmínky pro zakládání rodiny nejsou jen jedním střípkem v celkové nespokojenosti se stavem v současné české společnosti. Jednotlivé rodiny vnímají vysoké nároky člověka v dnešní době – mít vzdělání, dobrou práci, dobrý výdělek, zajistit vlastní bydlení apod. Ti, co se do toho ještě rozhodnou mít děti a perfektně se o ně postarat pak nejsou ani morálně podpořeni. Na poli zaměstnání dokonce spíše znevýhodněni.

Rodinné politice rodiny z mého vzorku velký význam nepřikládají, protože mají pocit, že se jich něco takového vlastně netýká, neví přesně, v čem by jim mohla pomoci. Jednoznačnou odpověď na to, zda je možné mít dnes tolik dětí, kolik si kdo přeje, se mi zjistit nepodařilo.

ZÁVĚR

Rodina prošla, zvláště v průběhu 20. století, značnými změnami. Tak jak sílila pozice státu, oslabovala pozice rodiny v jeho rámci. Rodina přišla o některé ze svých funkcí, které na sebe vzala politika státu. Z rodin se tak vytrácela vzájemná solidarita a odpovědnost. S vývojem sociálního státu se rodina spoléhala stále více na jeho pomoc a některé rodiny se na jeho pomoci stávají přímo závislé. Jedná se zvláště o rodiny neúplné a rodiny sociálně vyloučené. Těmto rodinám současné nastavení sociální politiky umožňuje dlouhodobě žít na únosné hranici, aniž by pro samostatné zajištění přiložili ruku k dílu. Tyto rodiny nejenže dosahují na přímou finanční podporu, ale i na podporu v oblasti bydlení, oproštění od poplatků apod. Bez přítomnosti dětí by však tohoto profitu nedosáhly. V zajištění své existence tak spoléhají v první řadě na stát, než na vlastní možnosti. Svě děti vystavují negativním vlivům takového způsobu života. Současná sociální politika se od podoby mohutně podporujícího státu (i pro jeho velkou nákladnost) odklání.

Značné proměny dostalo i partnerské soužití, kdy do hry vstupují ve velké míře i jiné typy soužití, které jsou charakteristické svou nestabilitou. Ta se pak v negativní podobě odráží právě na dětech, které v nich žijí. Jedním ze současných cílů rodinné politiky je tak podporovat manželství, jako ideální formu soužití, nejen díky tomu, že je nejstabilnější ze všech ostatních forem soužití, poskytuje dětem větší jistotu, ale také proto, že je pro stát nejméně nákladné. I z mé sondy je patrné, že se páry žijící v manželství na opatření státu příliš nespolečají.

Pro mladé páry, kterým dnes do cesty vstupuje mnoho možností, jak se svým životem naložit, se zdá být rodičovství jen jednou z možných voleb. Tato volba je velmi často vnímána jako značně zatěžující. Záleží na hodnotové orientaci jedince, která se mnohdy ubírá zcela jiným směrem, než je starost o druhého. Společnost, která klade důraz na individuální úspěšnost, vysoké pracovní nasazení apod. zakládání rodin rozhodně nepodporuje. Rodinná politika ještě v rámci svých opatření nedospěla k možnosti „zatraktivnění“ rodinného života pro širší okruh lidí. Negativním jevem je také náročná příprava na rodičovství, která vzhledem k současným možnostem mladých lidí trvá velmi dlouho. Mít dostatečné zázemí je vnímáno jako základ zodpovědnosti budoucích rodičů.

Práce se zabývala problematikou dvojího pohledu na význam dítěte pro rodinu. V prvním z nich je dítě bráno jako omezující faktor (zátěž), ve druhém jako možný zdroj příjmů (výhoda). Jejím cílem bylo popsat současnou situaci na poli sociální (a rodinné) politiky ve vztahu k rodinám a ozřejmit, proč může být pořízení si dětí viděno z těchto hledisek. Domnívám se, že tyto cíle byly v rámci práce splněny.

V průběhu tvorby práce (praktické části) jsem také došla k závěru, že dítě jako dobrý „job“ nemusí být vnímáno jen ve smyslu zdroje příjmů, ale také jako zvolená náplň života rodičů (i bez „nároku na honorář“). Ti připouštějí, že dítě je určitou zátěží, záleží však na tom, kolik chce člověk obětovat (pro někoho jiného), jak je schopen se uskromnit. Investují tak mnohem raději do nového života, než do materiálního zajištění.

SEZNAM LITERATURY

Monografie

ANZENBACHER, A. Úvod do etiky, Praha : Academia 2001. ISBN 80-200-0953-1.

BARTOŇOVÁ, D. *Populační vývoj České republiky 1990 – 2002*, Praha : DemoArt, 2002. ISBN 80-902686-8-4

CAKIRPALOGLU, *Psychologie hodnot*, Olomouc: Votobia, 2004.
ISBN 80-7220-195-6.

ČERMÁKOVÁ, M. a kol. *Proměny současné české rodiny*, Praha : Sociologické nakladatelství, 2000. ISBN 80-85850-93-1

DOROTÍKOVÁ, S. *Filosofie hodnot*, Praha : Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 1998. ISBN 80-86039-79-X

FRANKL, V. *Lékařská péče o duši*, Brno : Cesta, 2006. ISBN 80-7295-085-1

HARTMANN, N. *Struktura etického fenoménu*, Praha : Academia, 2002.
ISBN 80-200-0970-1 .

JONAS, H. *Princip odpovědnosti*, Praha : OIKOYMENH, 1997. ISBN80-86005-06-2

KELLER, J. *Úvod do sociologie*, Praha : Sociologické nakladatelství (SLON), 1995.
ISBN 80-85850-06-0

KREBS, V. a kol., *Sociální politika*, Praha : ASPI, 2005. ISBN 80-7357-050-5

KUČERA, M, FIALOVÁ, L, *Demografické chování obyvatel ČR během přeměny společnosti po roce 1989*, Praha : Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 1996.
ISBN 80-85950-07-3

MATĚJKOVÁ, B., PALONCYOVÁ, J. *Rodinná politika ve vybraných evropských zemích s ohledem na situaci ČR*, Praha : VÚPSV, 2004. ISBN 80-239-3204-7.

MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*, Praha : Portál, 2008.
ISBN 978-80-7367-368-0.

MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*, Praha : Sociologické nakladatelství, 1997. ISBN 80-85850-24-9.

MATOUŠEK, O. a kol., *Sociální služby*, Praha : Portál, 2007.
ISBN 978-80-7367-310-9.

MAUR, P., STLOUKAL, M., HORSKÁ, P. *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*, Praha : Panorama, 1990. ISBN 80-7038-011-X.

MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*, Praha : Sociologické nakladatelství (SLON), 2008. ISBN 978-80-86429-87-8.

MOŽNÝ, I., *Kapitoly ze sociologie rodiny*, Brno : Univerzita J.E. Purkyně, 1987.

NĚMECKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE 1995. *Život z víry*.
České Budějovice: Teologická fakulta Jihočeské university, 2005. 2. vyd.
ISBN 80-7040-809-X.

PESCHKE, K. H. *Křesťanská etika*, Praha : Vyšehrad, 2004. ISBN 80-7021-718-9.

POTŮČEK, M. *Sociální politika*, Praha : Sociologické nakladatelství, 1995.
ISBN 80-85850-01-X.

PRUDKÝ, L. *Hodnoty a normy v české společnosti*, Brno : Cerm, 2004.
ISBN 80-7204-358-7.

SKUPNIK, J. *Antropologie příbuzenství*, Praha : Sociologické nakladatelství (SLON), 2010. ISBN 978-80-7419-019-3

SPAEMANN, R. *Štěstí a vůle k dobru*, Praha : OIKOYMENH, 1998.
ISBN 80-86005-01-0.

ŠRAJER, J., MUSIL, L. (eds.) *Etické kontexty sociální práce s rodinou*,
České Budějovice, Brno: Albert, 2008. ISBN 978-80-7326-145-0.

RAWLS, J. *Teorie spravedlnosti*, Praha : Victoria Publishing, 1995.
ISBN 80-85605-89-9.

RYS, V. *Česká sociální reforma*, Praha : Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0588-0.

Periodika

MAREŠ, P. *Chudoba, marginalizace, sociální vyloučení*, Sociologický časopis, 2000, roč. 36, č. 3, s. 285-297

RABUŠIC, L. CHROMKOVÁ, B. Jednodětnost v českých rodinách. Kdo jsou ti, kdo mají nebo plánují pouze jedno dítě, *Sociologický časopis*, 2007, roč. 43, č. 4, S. 699-717

ŠŤASTNÁ, A. Druhé dítě v rodině – preference a hodnotové orientace českých žen, *Sociologický časopis*, 2007 roč. 43, č. 4, S. 730-731.

TOMÁŠEK, M. Singles a jejich vztahy; Kvalitativní pohled na nesezdané a nekohabitující jednotlivce v České republice, *Sociologický časopis*, 2006, roč. 42, č. 1, S.81-101.

Zákony

Zákon o rodině, 94/1963Sb.

Zákon č. 115/2006 Sb. o registrovaném partnerství

Zákon č. 110/2006 Sb. o životním a existenčním minimu

Zákon č. 117/1995 Sb. o státní sociální podpoře

Zákon č. 108/2006Sb. o sociálních službách

Internetové zdroje

AUER, A. K etické diskusi o sexualitě a manželství. *Teologické texty* [online]. Poslední aktualizace 2009. [cit. 2011-02-20]. Dostupné na WWW:

<http://www.teologicketexty.cz/casopis/2001-5/K-eticke-diskusi-o-sexualite-a-manzelstvi.html>

CYPRIAN, G. Slučitelnost rodiny a zaměstnání s důrazem na blaho dítěte, [online]. In *Rodinná politika jako nástroj prevence sociálního vyloučení*, Praha: Národní centrum pro rodinu, 2005. [cit. 2011-01-02].

Dostupné na WWW: <http://www.rodiny.cz/f/Image/fotkyNCR/sbornik05.doc>

ČERNÁ, K. *Nesezdaná soužití v ČR podle výsledků SLDB* [online]. Poslední aktualizace 6.5.2005. [cit. 2010-12-15]. Dostupné na WWW:

http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=65

ČERVENKA, J. *Hodnotové orientace v naší společnosti* [online]. [cit. 2011-01-07].

Dostupné na WWW: http://www.cvvm.cas.cz/upl/nase_spolecnost/100044s_cervenka-hodnoty.pdf

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, *Rozvodovost* [online]. Poslední aktualizace 15.1.2010. [cit. 2010-12-29]. Dostupné na WWW:

<http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, *Pohyb obyvatelstva 2010* [online]. Poslední aktualizace 14.3.2011. [cit. 2011-03-16]. Dostupné na WWW:

<http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/coby031411.doc>

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, *Porodnost a plodnost 2001-2005* [online]. [cit. 2011-01-5]. Dostupné na WWW:

[http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/t/360034A5ED/\\$File/400806a1.pdf](http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/t/360034A5ED/$File/400806a1.pdf)

DUDOVÁ, R. VOHLÍDALOVÁ, M. *Rodina a rodičovství v individualizované společnosti* [online]. 2005. [cit. 2010-12-20]. Dostupné na WWW:

<http://www.genderonline.cz/view.php?cislocclanku=2005112901>

DUDOVÁ, R. *Být hlavou „neúplné“ rodiny*, [online]. Sociologický ústav akademie věd ČR. [cit. 2011-01-15]. Dostupné na WWW:
<http://www.soc.cas.cz/info/cz/25052/Byt-hlavou-neuplne-rodiny.html>

EUROPEAN COMMISSION, *Poverty and social exclusion*, [online]. [cit. 2011-03-01]. Dostupné na WWW: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=751&langId=en>

FIALOVÁ, L. *Ke změnám sňatkového chování* [online]. Poslední aktualizace http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=232 [cit. 2010-12-15]. 27.12.2005. Dostupné na WWW:
http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=232

2. vatikánský koncil, *Gaudium et spes* [online]. dostupné na WWW:
http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19651207_gaudium-et-spes_cs.html

HAMPL, O. *Ekonomické postavení rodin s dětmi – mýty, fakta a reálné dopady* [online]. Praha: 2009. [cit. 2011-01-15]. Dostupné na WWW:
<http://www.rodiny.cz/f/file/Hampl.ppt>

HÖHNE, S. *Podpora rodin s dětmi a vliv peněžních transferů na formu rodinného soužití* [online]. Praha: VÚPSV, 2008. [cit. 2010-12-05]. Dostupné na WWW:
http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_256.pdf

CHALOUPKOVÁ, J. *Jaké jsou postoje české společnosti k rodičovství mimo manželství* [online]. Poslední aktualizace 2.1.2008. [cit. 2011-01-05]. Dostupné na WWW:
<http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=296&lst=111>

CHALOUPKOVÁ, J. *Nárůst mimomanželské plodnosti=nárůst nesezdaných soužití?* [online]. [cit. 2011-01-05]. Dostupné na WWW:
<http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=257&lst=119>

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ, *Národní koncepce podpory rodin* [online]. Praha: MPSV, posl. aktualizace 1. 12. 2009 [cit. 2010-12-30]. Dostupné na WWW:
http://www.mpsv.cz/files/clanky/7958/Narodni_koncepce_podpory_rodin_s_detmi.pdf

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ, [online]. *Národní zpráva o rodině 2004*, Poslední aktualizace: 2005-29-04, [cit. 2010-11-28]. Dostupné na WWW:
http://www.mpsv.cz/files/clanky/899/zprava_b.pdf

MARSHÜTZ, G. *Rodinná kultura versus bezohledná sociální struktura* [online]. In *Rodinná politika a životní styl rodiny – jak rodiny zvládají rozpor mezi nároky rodinného života a nároky kladené společností*. In *Rodiny.cz* [online], Praha: Národní centrum pro rodinu, 2008–2010, posl. aktualizace 21. 4. 2008, [cit. 2011-01-02]. Dostupné na WWW:
<http://www.rodiny.cz/07/?pg=texty_sborniky_z_konferenci>.

MAREŠ, P. *Faktory sociálního vyloučení*, [online]. Praha: VÚPSV, 2006. [2011-01-07]. Dostupné na WWW: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_193.pdf

MARTINOVSKÝ, V. Finanční situace rodin s dětmi v České republice [online]. NCSS: 2007. [cit. 2011-01-10]. Dostupné na WWW: http://www.mpsv.cz/files/clanky/4353/studie_martinovsky.pdf

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ, *Pomoc v hmotné nouzi* [online]. Praha: MPSV. [cit. 2011-03-01]. Dostupné na WWW: <http://www.mpsv.cz/cs/5>

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ, *Sociální služby* [online]. Praha: MPSV. [cit. 2011-03-01]. Dostupné na WWW: <http://www.mpsv.cz/cs/9>

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ, *Národní program evropského roku boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení* [online]. Praha: MPSV, 2010. [cit. 2011-01-10]. Dostupné na WWW: http://www.mpsv.cz/files/clanky/7456/Narodni_program_ER_2010.pdf

MLČOCH, L. Rodina mezi tlakem trhu a závislostí na státu, [online]. In Rodinná politika a životní styl rodiny – jak rodiny zvládají rozpor mezi nároky rodinného života a nároky kladené společností. In Rodiny.cz [online], Praha: Národní centrum pro rodinu, 2008–2010, posl. aktualizace 21. 4. 2008, [cit. 2011-01-02]. Dostupné na WWW: http://www.rodiny.cz/07/?pg=texty_sborniky_z_konferenci

PALONCYOVÁ, J. *Změny české rodiny: mladá generace a demografický vývoj* [online]. Praha VÚPSV, 2003. [cit. 2011-01-02]. Dostupné na WWW: <http://samba.fsv.cuni.cz/~kotrusov/Socialni%20politika%20jako%20spol.praxe/Seminar%20e/Seminar%204/Text%202%20Paloncyova%20Zmeny%20ceske%20rodiny.pdf>

Pavel VI. Encyklika Humanae Vitae [online]. [cit. 2010-12-29]. Dostupné na WWW: <http://www.kebrle.cz/katdocs/HumanaeVitae.htm>

PRUDKÝ, L. *Předávání rodinných hodnot v českých rodinách na základě empirických výzkumů* [online]. In rodinná politika jako nástroj, který podporuje a umožňuje sociální politiku. Praha: Národní centrum pro rodinu, 2009. [2011-01-07]. Dostupné na WWW: http://www.rodiny.cz/f/file/sbornik_senat_09.pdf

SIROVÁTKA, T. *Rodinná politika v měnícím se kontextu* [online]. In *Končí éra rodiny, nebo je rodina budoucností společnosti?* Národní centrum pro rodinu, [cit. 2011-01-03]. Dostupné na WWW: http://www.rodiny.cz/ncpr/rod_stat/tis/sbornik_1999.htm

SIROVÁTKA, T. *Životní šance, rodina a sociální politika* [online]. In *Rodinná politika jako nástroj prevence sociálního vyloučení*. Praha: Národní centrum pro rodinu, 2005. [2011-01-07]. Dostupné na WWW: <http://www.rodiny.cz/f/Image/fotkyNCR/sbornik05.doc>

SYSTÉM SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ V ČR [online]. Poslední aktualizace 20.8.2010. [cit. 2010-12-5]. Dostupné na WWW: <http://www.icm.cz/system-socialniho-zabezpeceni-v-cr>

ZEMAN, J. *K definici, významu a uchopitelnosti pojmu „prorodinné klima ve společnosti“* [online]. In *Končí éra rodiny, nebo je rodina budoucností společnosti?* Národní centrum pro rodinu, [cit. 2011-01-03]. Dostupné na WWW: http://www.rodiny.cz/ncpr/rod_stat/tis/sbornik_1999.htm

ABSTRAKT

VEBROVÁ, P. *Dítě jako dobrý „job“, nebo spíše zátěž pro rodinu?* České Budějovice 2011. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra praktické teologie.

Vedoucí práce Ján Mišovič.

Klíčové pojmy: rodina, sociální a rodinná politika, sociální vyloučení, hodnoty, odpovědnost

Práce se zabývá problematikou dvojího pohledu na význam dítěte pro rodinu. V prvním z nich je dítě bráno jako omezující faktor (zátěž), ve druhém jako možný zdroj příjmů (výhoda). Práce obsahuje teoretickou i praktickou část.

Cílem práce je popsat současnou situaci na poli sociální (a rodinné) politiky ve vztahu k rodinám a ozřejmit, zda její opatření mohou skutečně ovlivňovat, popř. do jaké míry, postoj rodin k rodičovství. Dále se zaměřuje na hodnoty v české společnosti a zvláště ve vztahu k dětem. Poslední kapitola se zabývá odpovědností spjatou s rodičovstvím.

Praktickou část tvoří kazuistiky pěti modelových rodin, které byly tvořeny jak na základě kontaktu s rodinami, tak zpracováním hloubkových rozhovorů. Tato část je tvořena pro dokreslení dané problematiky. Konkrétní vyjádření rodin k tématu může být přínosné, může nabídnout další myšlenky, nebo potvrdit ty, které jsou uváděny v teoretické části. Tato kapitola je pak shrnuta v závěrečné diskusi.

ABSTRACT

VEBROVÁ, P. Child as a good „job“, or rather a burden for the family? České Budějovice 2011.

Thesis. University of South Bohemia in České Budějovice. Faculty of Theology. Department of Practical Theology.

Thesis leader Ján Mišovič.

Key words: family, social and family policy, social exclusion, values, responsibility

The thesis deals with the sphere of a dual point of view to the importance of the child for the family. The first point of view considers the child to be a limiting factor (burden) and the second one to be a possible source of income (advantage). The thesis consists of theoretical and practical part.

The aim of the thesis is to describe the current situation on the field of social (and family) policies in relation to families and to explicate, if their provisions can really affect, possibly to what degree, the attitude of the families to parenthood. Furthermore the thesis focuses on the values in Czech society and particularly in relation to children. Last chapter is concerned with the responsibility connected with parenthood.

Practical part of the thesis consists of casuistry of five model families. These casuistries were created both on the basis of the contact with the families and by processing of depth interviews. This part is compiled to illustrate the given issue. Specific opinions of families on the topic can be contributive; they can offer additional ideas or confirm those which are mentioned in the theoretical part of the thesis. This chapter is then summarized in the final discussion.